

ב"ה

תשרי ה'תשפ"ב כהלכתו

המדריך
לראש
השנה
הלכות ומנהגי חב"ד

- תדפיס -

יוצא לאור
על ידי 'מוקד הלכה' ומכון 'הבינני'
בפיקוח בית דין רבני חב"ד

פתח דבר

בהתקרב חודש החגים 'המושבע במועדים' ולאור הצמא ההולך וגובר בשנים האחרונות בקרב חסידי חב"ד בארה"ק לביורור וביאור הלכה למעשה לפי פסיקותיהם של רבותינו נשיאינו ומנהגי חב"ד, ניכר הצורך בהנגשת הלכות החג בצורה מסודרת ומרוכזת.

אכן, בדורנו זה התבררנו בריבוי ספרי הלכה ומלקטים שונים בהלכות המועדים, אך למרות זאת, ובמידה מסוימת בגלל הריבוי הנ"ל, עלה הצורך והבקשה למדריך אחד מקיף, מתמצת ומוסמך, בו יפורטו כל ההלכות הנוגעות למעשה יחד עם מנהגי חב"ד לפרטיהם, דבר דבור על אופניו, בתוספת מראי מקומות וציטוטים. ואכן במדריך מקיף זה - שנערך בדקדוק רב - נעשה מאמץ מיוחד לברר וללבן כל הלכה ומנהג לאחר היוועצות בגאונים החסידיים חברי בית-דין רבני חב"ד בארה"ק וחשובי רבני אנ"ש שליט"א, למען תצא מתחת ידינו הלכה ברורה, בשפה בהירה ובדרך קצרה באופן הראוי.

המדריך מלוקט מדברי הפוסקים עד לאחרוני זמננו, והמובא בכתבי רבותינו נשיאנו בעניינים אלו וע"פ הפסיקה המקובלת בין רבני חב"ד, ובהכנתו נעזרנו לא מעט בליקוטים שונים שנערכו עם השנים ובביאורי ההלכות שבהם ועל כל המלקטים תבוא ברכה. תודתנו נתונה לרבנים המגיהים שהואילו בטובם והשקיעו מזמנם להגיה וללבן שאלות רבות שעלו במשך עריכת המדריך.

מעלה נוספת במדריך שלפנינו, באשר הוא מבוסס במידה רבה על המענה שניתן ע"י הרבנים שליט"א לשאלות הרבות שהופנו למוקד ההלכה שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק, שמאז הקמתו לפני כשלוש שנים כבר הופנו אליו עשרות אלפי שאלות מקהל חסידי חב"ד מכל רחבי תבל, ובעזרת העיון במאגר השו"ת הרחב שנערך במערכת המוקד, יכולים היינו לתת במדריך זה את תשומת הלב לשאלות בהם נתקלים בפועל ושהיו זקוקים עוד לביורור ולליבון.

וזאת למודעי אשר מדריך זה (היוצא במהדורה שלישית) הינו תדפיס בלבד, ועל כן בקשתנו שטוחה בפני הקוראים שיחי' אשר כל מי שיש בידו הערה/הארה/הוספה ישלחו אלינו למען נוכל לתקנם במהדורות הבאות, לתועלת הרבים.

מדריך זה יוצא ע"י 'מוקד הלכה' ומכון הבינני' שהוקמו על ידי ובתמיכת בית הדין וזאת על מנת להרים את קרן התורה וההלכה בקרב אנ"ש לאור הצמא הגדול בציבור כאמור. 'מוקד הלכה' מזה כשלוש שנים מעניק לציבור אנ"ש מענה הלכתי מכלל רבני קהילות חב"ד באה"ק במגוון דרכי התקשרות ובהשתתפותם ובפיקוחם של הרבנים חברי בית הדין שליט"א, ומכון הבינני', מציע לציבור אנ"ש תכניות ומסלולי לימוד בהלכה והסמכה לרבנות בתחומים שונים, באופן מקצועי ושווה לכל נפש.

אנו תקווה שהלימוד במדריך אכן יסייע לכאו"א מאנ"ש שי' להתכונן כראוי לחגים בלימוד הלכותיהם ומנהגים ובעיקר - בקיומם בפועל, אשר המעשה הוא העיקר, ובזכות לימוד ההלכות שבתורה נזכה במהרה לקיים את כלל הלכות תורתנו הק' בשלימות - בגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה

'מוקד הלכה' מכון הבינני'

שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק ת"ו

המדריך לראש השנה הלכות ומנהגי חב"ד

חברי בי"ד רבני חב"ד באה"ק:

הרב יצחק יהודא ירוסלבסקי - מזכיר בית הדין

הרב מנחם מענדל גלובובסקי - סגן מזכיר

הרב אליהו יוחנן גוראריה

הרב משה הבלין

הרב יוסף הכט

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הרב ישראל יוסף הכהן הנדל

הגהה:

הרב מנחם מענדל גלובובסקי

רב קהילת חב"ד רחובות וסגן מזכיר בי"ד רבני חב"ד

הרב משה הבלין

רב הערים קרית גת ושדרות וחבר בי"ד רבני חב"ד

הרב חיים קיז'נר

רב קהילת חב"ד ודיין בביה"ד עמנואל

הרב בנימין קופרמן

רב ביהכנ"ס הגדול רמת גן ודיין בבי"ד רבני חב"ד

עריכה:

הרב מנחם מענדל והבה

ראש כולל ובית הוראה 'תורה שלמה' ירושלים

סייע בעריכה:

הרב אלימלך פרקש

משפיע בישיבה גדולה 'תורת אמת' ירושלים

ניהול ומערכת:

הרב שמואל גלובובסקי

הרב יצחק שלמה קרביצקי

לתגובות והערות:

Halacha144@gmail.com

עימוד ועיצוב:

y.w. graphicsdesign

© כל הזכויות שמורות

לעילוי נשמת

הרה"ח התמים

ר' אלמן מרדכי ע"ה

בן הרה"ח הרה"ג ר' אליהו ורבקה ע"ה

לוי

נלב"ע ט"ז תשרי ה'תשס"ז

ת.נ.צ.ב.ה

הדפסת המדריך לע"נ

איש צדקה וחסד

הרה"ת ר' דקל הלוי ע"ה ב"ר שיבחלט"א ר' דוד לוי

נפטר בדמי ימיו לאחר שנזדכך ביסורים

כ"ח סיון תשפ"א

הוקדש ע"י ידידו החפץ בעילום שמו

א. ערב ראש-השנה

נתינת צרכי החג

א. עורכים מגבית ומחלקים צרכי החג לנוקקים לכך, עבור ראש-השנה וכל חגי תשרי.¹

סליחות

- ב. אין אומרים את פזמון "זכור ברית" בסליחות דערב ראש-השנה.²
- ג. אומרים תחנון ("אשמנו", "ויאמר דוד אל גד"³) בסליחות, אף לאחר שהאיר היום.⁴
- ד. בפיוט "מרובים צרכי עמך", הנוסח הנכון: "ותיטיב לנו הכתיבה והחתימה".⁵

שחרית

ה. בתפילת שחרית, אין אומרים תחנון.⁶ ואין תוקעין בשופר לאחר התפילה.⁷

התרת נדרים

- ו. עורכים התרת נדרים⁸ לאחר תפלת שחרית.⁹
- ז. כ"ק אדמו"ר היה עורך התרת נדרים בעודו מעוטר בטלית ותפילין דרש"י.¹⁰
- ח. יש לערוך התרת נדרים בפני עדה שלמה של עשרה¹¹ אנשים.¹² ולכל-הפחות יש להתיר בפני שלשה.¹³
- ט. לא נהוג שהנשים עושות התרת נדרים.¹⁴
- י. הקטנים אינם אומרים התרת נדרים, וגם לא קטן בן שתיים-עשרה אף שנחשב ל"מופלא הסמוך לאיש".¹⁵
- יא. נהוג שהמבקש להתיר נדרו, אומר את נוסח הבקשה בעמידה, והמתירים אומרים את נוסח ההתרה בישיבה.¹⁶
- יב. מבקש ההתרה צריך להבין את נוסח הבקשה, ומי שאינו מבין לשון-הקודש - יאמר בשפה שמבין (וכפי שנדפס בסידורים עם תרגום ללע"ז).¹⁷

עם זאת, די בהבנה כללית בלבד שמבקש התרה וכן מבין שמתירים את נדרו, ולכן, גם אם המשיבים אינם מבינים את שפתו, די בזה שמבינים באופן כללי שמבקש התרה ויכולים

לענות לו בשפה שהם מבינים, אם הוא מבין באופן כללי שמתירים את נדרו.¹⁸

יג. בנוסח התרת נדרים, תיבת "בכולהון" נמשך לפניו, היינו שאומר "לכן אני שואל ממעלתכם התרה בכולהון", ולא "בכולהון אני מתחרט".¹⁹

יד. כל אחד ממבקשי ההתרה, אומר את נוסח הבקשה בנפרד, ולא יאמרו כמה מבקשי התרה את הנוסח יחד, אך בשעת הדחק יכולים לעשות כן.²⁰

טו. התרת נדרים זו מועילה לנדרים שלא זוכרים אותם, אבל אין לסמוך על התרה זו עבור הנדרים שזוכרים,²¹ או עבור הנהגה טובה שנהג בה ג' פעמים ולא התנה שיהיה בלי נדר,²² והרוצה להתירם - יש לו לפורטם בפני בית-דין שלפחות אחד מהם יודע הלכות נדרים, שיתירו את נדרו.²³ ואם נסתפק במהות הנדר ואפשרות התרתו, יש לו להיוועץ ברב מורה-הוראה.

טז. גם נוסח מסירת המודעה על הנדרים העתידיים לבוא (שכנוסח התרת הנדרים) - נכתב ברמ"א²⁴ שסומכים על זה רק בצורך גדול, ולכן יש להשתדל לומר 'בלי נדר' במשך השנה כשמקבל על עצמו הנהגה טובה, וכיו"ב.

פרובול

יז. בערב ראש-השנה של שנת השמיטה, כבשנה זו, עורכים "פרובול", זאת משום ששנת השמיטה היא מועד פקיעת ההלוואות והתורה מצווה על כל אדם שהלווה כספים לחברו לשמוט ולוותר על החובות שחייבים לו, וכן מצווה שלא לתבוע את חובו לאחר השמיטה.

ככדי שלא יוצר מצב שמלווים רבים יחששו להלוות כספים בשנה הסמוכה לשמיטה, מחשש שהלווים לא יפרעו את חובותיהם עד השמיטה. לכן תיקן הלל הזקן את ה"פרובול", שהוא למעשה העברת החובות לבית-דין, דבר שמאפשר למלווה לתבוע את חובו גם אחרי השמיטה, היות שאין שמיטת כספים חלה על חובות שנמסרו לגביית בית-הדין.²⁵

יח. לדעת אדמו"ר הזקן זמן עשיית פרובול לכתחילה הוא בסוף השנה השישית, בערב ראש-השנה²⁶ של שנת השמיטה.²⁷

יט. לצורך זה, לאחר התרת-נדרים של ערב ראש-השנה, כשכבר נמצאים ליד שלשה אנשים (ויותר) המשמשים כבית-דין²⁸,

18. ע"פ המובא בס' כל נדרי פע"ט ס"ז ובהערה שם. וראה עוד שם פ"פ ס"ג ובהערות שם.
19. כפי שמופיע בסידור 'בית יעקב'. וכך אמר כ"ק אדמו"ר הרשב" - מרשימת הרב יעקב לנדא ע"ה שנדפסה בכפר חב"ד ג' 986 ע' 35, וכן כ"ק אדמו"ר (כפי הנראה במראות-קודש ערב ראש-השנה תשמ"ט).
20. מטה אפרים ס"ו תקפא סקמ"ט, לפי טושו"ע יו"ד ס"י רכח סמ"ו.
21. דרך החיים ה' התרת נדרים בער"ה ע"פ השבלי הלקט ס"י ש"י: "מה שנהגין בהתרת נדרים לומר 'אף שמצד הדין המבקש התרה צריך לפרוט הנדר [ראה טושו"ע שם ס"ד] אך דעו נא רבותי כי א"א לפורטם כי רבים הם' כ" - זה אינו מועיל אלא לנדרים ששכח, אבל לנדרים שלא שכח וזוכר אותם וצריך להתירם - צריך לפרוט הנדר, ואם לאו - אין מתירין לו". וכ"כ באלף המגן למטה אפרים שם סקמ"א. ועוד. אך להעיר מנוסח ההתרה בסידור אדה"ז שכלל גם "הן אותן הידועים לי". ואכהמ"ל.
22. ראה קודש תשל"ט שם. טו"ע אדה"ז ס"י תסח ס"י.
23. לפי טושו"ע יו"ד שם. וראה שו"ת צמח צדק יו"ד ס"י קפט.
24. יו"ד ס"י ריא ס"א.
25. ראה שו"ע אדה"ז ה' הלוואה סל"ד-ה.
26. טעם עשיית הפרובול בערב ראש-השנה דוקא - ראה לקוטי שיחות ח"ז ע' 355. שיחת כ"ק אדמו"ר ערב ראש-השנה תשל"ג (תורת מנחם חס"ט ע' 303 ואילך).
27. הלכות הלוואה סל"ה. כיון שחוששים לשיטת הרא"ש גיטין פ"ד ס"י י"ה וס" כ "שמשכנסה שנת השביעית אסור לתבוע חוב", ורק "אם לא עשה פרובול בסוף שישית יעשה בשביעית, עד ראש-השנה של שביעית".
ומצוה לפרסם זאת בכל מקום ומקום - ראה ספר המנהגים ע' 86, לקוטי שיחות ח"ז ע' 355-356. חכ"ז ע' 316. וראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: ערב ראש-השנה תשי"ב (תורת מנחם ח"ג ע' 352). ש"פ נציבים תשכ"ה (תורת מנחם ח"ד ע' 317). ערב ראש-השנה תשמ" (שיחות קודש תשל"ט ח"ג ע' 750 ואילך). נטעי גבריאל, ה'ל' שמיטת כספים ופרובול, במבוא סו"ע טו.
28. שם. והיינו שאין צריך בית דין חשוב, וכדעת הטור והרמ"א חו"מ ס"י סז ס"ח, דלא כהרמב"ם ה'ל' שמיטה ויובל פ"ט ה"ז והשו"ע שם. וכן משמע מדברי כ"ק אדמו"ר להלן בפנים, שדי באנשים המשמשים כבית דין לענין התרת נדרים דערב ראש-השנה. ועפ"ז משמע שיכולים להיות גם קרובים להמלוה או ללווה, כהדין בהתרת נדרים (ראה שו"ע יו"ד ס"י רכח ס"ג). וכ"כ בנדר"ד בשו"ת תשובה מאהבה ח"א ס"י עב ועוד - ראה נטעי גבריאל, ה'ל' שמיטת כספים ופרובול, פכ"ז ס"א ובהע' א. וש"נ.

1. לקוטי שיחות ח"ד ע' 369.
2. אגרות קודש ח"ח ע' ע.
3. וזאת למרות שכך מכונה יום זה (גם בספרי חסידות חב"ד) "זכור ברית", על שם הסליחות - ראה תורת מנחם ה"ל ע' 331. קובץ הערות וביאורים גל' תקפא ע' 24. וש"נ.
4. ראה אגרות קודש שם.
5. ראה לבוש ס' תקפא ס"ב. מג"א שם סקי"ג.
6. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 6.
7. רמ"א ס' קלא ס"ו. טו"ע ס' תקפא ס"ג. סידור אדה"ז על אחר.
8. כדלהלן בפנים ס"ו.
9. ספר המנהגים ע' 55.
10. לוח כולל חב"ד.
11. ובסידור אדה"ז: "קודם חצות". וראה בטעם הדבר, בסידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות על אחר הע' 3. אך משמע שם, שזה רק לכתחילה, אבל בדיעבד יכול לעשות התרת נדרים גם לאחר חצות.
12. ארצ' מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' לט.
13. והמבקש עצמו אינו בכלל העשרה - ראה של"ה ריש מסכת יומא שלו. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 6 ו' 6. וראה גם סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות שם הע' 4. ולהעיר מספר השיחות תשי"ב ע' 1 בהערה: "עדה שלימה הדמתירין".
14. סידור אדה"ז. וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1332 הע' 3.
15. אלף המגן למטה אפרים, ס' תקפא ס"ק קא.
16. אף שפן הדין היה גם על הנשים לעשות "התרת נדרים" בעצמן או למנות את בעליהן לבקש "התרה" עבורן (ראה טושו"ע יו"ד ס' רלד ס"ו-ז. הלכות ומנהגי חב"ד שם סוה"ע 7), אולם למעשה לא ראינו שעושות כן, וטומכות על מסירת מודעה לבטל הנדרים שלאחר מכן שב"כ נדר"י (קובץ מבית לוי ג' ד. נטעי גבריאל, ה'ל' ראש-השנה, פ"ו ס"ג ובהע' כא).
17. ארצ' מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' לט.
18. וזאת על אף שנדרו נדר ויכול לבקש התרה (ראה רמב"ם ה'ל' נדרים פ"א ה"ד. ש"ך יו"ד ס' שלא סקס"ג. משנה למלך ה'ל' נזירות פ"ב ה"יג. שו"ת שבט הלוי ח"ה ס' קכט. נטעי גבריאל שם ס"ט ובהע' כט), אולם למעשה לא נתפשט המנהג שיעשו "התרת נדרים".
19. שו"ע יו"ד ס' רכח ס"ג-ד וש"ך שם סק"ט.
20. חיי אדם כלל קלח סעי' ח. קיצושו"ע ס' קכח ס"ט. כף החיים ס' תקפא סקצ"ט.

אומרים באזניהם את נוסח הפרוזבול: "הריני מוסר לפניכם כל חובות שיש לי שאגבה אותם כל זמן שארצה"²⁹.

נוסח הפרוזבול:

הריני מוסר לכם כל חובות שיש לי שאגבה אותם כל זמן שארצה

כ. לפי דברי כ"ק אדמו"ר, אשר כל רב או ראש ישיבה וכיו"ב, יצרף אליו שני אנשים כשרים ויכתוב את נוסח הפרוזבול על שטר, נכון ואף מועיל יותר לחתום על "שטר פרוזבול"³⁰.

במידה וחתם על "שטר פרוזבול" אינו צריך לומר זאת שוב בפני בית דין במעמד התרת נדרים³¹.

ניתן לחתום על שטר פרוזבול של בית דין רבני חב"ד באתר Rchabad.org/Pruzbool

כא. אם אינו יכול לבוא בפועל ולומר את נוסח הפרוזבול בפני שלשה אנשים או לחתום על השטר - יכול לומר באזניהם את הנוסח בטלפון³² וכן יכול למנות שליח שיחתום עבורו על השטר או לבקשו דרך הטלפון³³.

כב. אין הפרוזבול מועיל אלא אם יש ללווה קרקע כל שהיא³⁴, אפילו בשכירות או בשאלה ואפילו לפי שעה, ובאם אין לו - יזכה לו המלווה קרקע כל שהיא³⁵. ואלו החותמים על "שטר פרוזבול" לבית דין, הרי שבית הדין מקנה קרקע כל שהיא עבורם³⁶.

כג. אין הפרוזבול מועיל להלוואה שניתנה לאחרי עריכת הפרוזבול, ולכן על הלוואות שניתנו לאחר מכן יש לעשות פרוזבול נוסף, או בשטר או בעל-פה³⁷.

כד. מחמת חביבותם של דברי סופרים וחביבות פסקי כ"ק אדמו"ר הזקן, גם אם אין לו בעלי חוב החייבים לו כסף, כדאי לו להלוות כסף לרעהו בסוף שנה השישית לפני עריכת הפרוזבול, כדי שיוכל לקיים את ענין הפרוזבול³⁸.

כה. כדי לצאת ידי חובת כל הדעות עורכים את הפרוזבול פעם נוספת - בסוף שנה שביעית, בערב ראש-השנה של מוצאי שביעית³⁹.

תקיעת שופר

כו. אין תוקעים בשופר במשך כל היום⁴⁰, והרוצה לתקוע בכדי להתלמד - יעשה זאת בחדר סגור⁴¹.

הקזת דם

כז. אין מקיזין דם בערב ראש-השנה, כבכל ערב יום-טוב⁴². ולכן

29. שו"ע אדה"ו שם.

30. לקוטי שיחות חב"ד שם.

המעלה ראשונה שבפרוזבול בשטר היא בכך שניתן להפיצו בקרב כלל ישראל וכל אחד יוכל להצטרף בחתימה או באמצעות מינוי שליח או בטלפון וכיו"ב. מעלה נוספת מביא כ"ק אדמו"ר שם: "הדין הוא [ראה להלן בפנים] שאין פרוזבול מועיל אלא אם כן יש קרקע כל שהוא ללווה או דבר המחובר לקרקע. ואם אין לו - מוכה המלווה קרקע כל שהוא. - כאשר הדבר נעשה ע"י הרב, בברשותו (או לאחד האנשים הכשרים שצריך אליו) בית פרטי, קל לדאוג לכך (באזווערענען) שיהיה ללווה קרקע - ע"י כך שהרב יקנה לחתומים בשטר 'קרקע כל שהוא'."

31. משמעות דברי כ"ק אדמו"ר בלקוטי שיחות שם.

יצוין, כי אם בין חתימתו על השטר ועד לערב ראש-השנה נתן הלוואות נוספות בינתיים, יאמר הנוסח גם בפני שלשה בערב ראש-השנה, כדי שיחול הפרוזבול גם על הלוואות אלו, כדלהלן בפנים ס"ג.

32. ראה נטעי גבריאל שם פכ"א ס"ח ובהע' יב.

33. לקוטי שיחות שם.

34. ולא מועיל לכך זכות הד' אמות שיש לכל אחד בארץ-ישראל (ראה לקוטי שיחות ח"כ ע' 309 הע' 69).

35. שו"ע אדה"ו שם.

36. לקוטי שיחות שם.

37. שו"ע חו"מ סי' ס"ז ו"בסמ"ע שם. וגם הפרוזבול שעושים בסוף השנה השביעית לא תועיל להלוואה שניתנה בשנה השישית לפי הדעות ששביעית משמטת בתחילתה, וחוששים לדעתם לכתחילה. וראה בשיחה שבהערה הקודמת דלכתחילה היו צריכים לערוך את הפרוזבול בערב ראש-השנה בסוף היום, כדי שלא ילוה בראש-השנה בלא פרוזבול, אך כדי שלא ישכח עורכו מיד אחרי התרת נדרים.

38. לקוטי שיחות חב"ד ע' 317. וראה קובץ נור התורה גל' טז ע' קס ואילך.

39. לוח כולל חב"ד. לקוטי שיחות ח"ב ע' 256. וכ"ה בשלשלת היחס סוף שנת תשמ"ז: "מעורר שיאמרו נוסח הפרוזבול גם בסיום שנת שביעית". וראה שיחת ערב ראש-השנה תש"כ (תורת מנחם חכ"ו ע' 243). וראה עוד מאמרו של הרב מרדכי שמואל אשכנזי ע"ה בכפר חב"ד גל' 1574 ע' 59. קובץ הערות וביאורים גל' א'עז ע' 76 ואילך.

40. רמ"א סי' תקפ"ט ס"ג.

41. השלמה לשו"ע אדה"ו סי' תקפ"א (ח"ד, במהדורה הישנה ע' 1364, ובמהדורה החדשה ע' תסח).

42. גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה. וכ"כ לענין ערב ראש-השנה

יש להימנע מתרומת דם לצורך אדם אחר (אלא במקום הצלת נפשות), אבל בדיקת דם - מותר⁴³, ויש המחמירים שלא לערוך אף בדיקת דם, אם היא סובלת דיחוי⁴⁴.

כתיבת פ"נ

כח. נוהגים לכתוב פ"נ עבורו ועבור בני ביתו, לבקשת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה⁴⁵.

כט. נוהגים להשתטח על קברי צדיקים⁴⁶. והנמצאים בקירוב מקום - נוהגים להשתטח על הציון הק'⁴⁷.

לשליחת פ"נ לאוהל הק':

בית 'אוהל חב"ד ליובאוויטש', מספר פקס: +4444-723-718-1 כתובת דוא"ל ohel@ohelchabad.org

חישוב מעשרות

ל. חישוב מאזן הוצאות וההכנסות של אדם לצורך הפרשת מעשרות צריך להיות מידי תקופה, ולפחות פעם בשנה, כאשר הזמן הראוי לכך הוא בערב ראש-השנה, וביום זה על האדם לוודא את חשבון מעשרות הכספים שלו ולהפריש לצדקה בהתאם⁴⁸.

ב. ההכנות להג

הכנת הגוף

א. ממכסים את הבגדים, מסתפרים⁴⁹, נוטלים את הציפורניים, רוחצים בחמין וחופפים את הראש⁵⁰ וטובלים ב'מקוה טהרה' לכבוד החג⁵¹.

ב. לובשים בגדי יום-טוב נאים וחשובים, להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לאור משפטנו⁵².

ג. אין לובשים 'קיטל', גם לא הש"ץ ובעל-התוקע, רק ביום הכיפורים⁵³.

הכנות לסעודה

ד. נוהגים שלא לאכול מאכלים מרים, וכן נמנעים מלאכול מאכלים חמוצים בסעודות ראש-השנה⁵⁴.

ה. כמו-כן אין לערב חומץ במאכלים⁵⁵.

ו. אין נמנעים מלאכול מאכלים חריפים⁵⁶.

ז. אין אוכלים אגוזים, משום שמרבים כיחה וניעה, ומסיחים דעת האדם בתפילה⁵⁷, ובהתאם לזה נוהגים שלא לאכול גם שקדים ובוטנים⁵⁸.

ויום הכיפורים, ב'נוהג כצאן יוסף' ע' רכב. שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' שמ.

43. קובץ מבית לוי ח"ו ע' יח. שו"ת רבבות אפרים שם.

44. שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' מו.

45. לפי ספר המנהגים ע' 55.

46. מטה אפרים סי' תקפ"א סעי' ג. וראה רמ"א סי' תקפ"א ס"ד.

47. ספר המנהגים ע' 55.

48. ראה שו"ת חוות יאיר סי' רכד. ערוך השולחן יו"ד סי' רמט סק"ז. וראה גם שו"ת שבת הלוי ח"ה סי' קלג לפי שו"ת נודע ביהודה. צדקה ומשפט פ"ה ס"ט ובהערות שם. וש"נ.

49. ראה טור סי' תקפ"א, מירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. ילקוט שמעוני ואתחנן, רמז תתכה. שו"ע שם ס"ד, וב"ט שם סק"ה. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 7 הערות 12-13.

50. שו"ע אדה"ו סי' תקפ"ט ס"ב וס"ה.

51. לוח כולל חב"ד.

52. טוש"ע שם. לוח כולל חב"ד. במטה אפרים סי' תקפ"א סק"ה כתב רק 'בגדים נאים' ולא 'חשובים' כמו ביום-טוב, אבל בשערי תשובה שם סק"ז כתב שאכן לובשים בגדים נאים וחשובים כבכל יו"ט. ע"ש.

53. ספר המנהגים ע' 56.

54. מטה אפרים סי' תקפ"א סק"ג.

55. שו"ע אדה"ו סי' תקפ"א ס"ב.

אודות טיבול המאכלים בלימון - יש שכתבו להימנע אם נתן טעם חמוץ במאכלים (החיד"א

במורה באצבע אות רנד, ובטוב עין סי' יח אות צח בשם תשובת הגאונים. כף החיים סי' תקפ"א סק"ח). אבל באם אין טעמו מורגש - מותר (ראה קצה המטה למטה אפרים שם סק"ז).

56. אם כי יש המחמירים במאכלים חריפים שחריפותם מורגשת - ראה ערוך השולחן סי' תקפ"א סק"ג.

57. שו"ע אדה"ו שם ס"ו.

58. נטעי גבריאל, הל' ראש-השנה, פכ"ח סוס"י"ד ובהערה שם.

אבל אין מניעה לערבם במאכלים, עגונת וכיו"ב כשהם טחונים - ראה שו"ת באר משה ח"ג סי' צז.

ח. יש להכין תפוח, דבש, רימון, דגים, וראש איל [או ראש כבש, ראש דג וכיו"ב]⁵⁹, וכן פרי חדש (עבור הלילה השני של החג⁶⁰).

קבלת הידור נוסף

ט. "בכל ראש-השנה צריך כל אחד לקבל על עצמו והירות יתירה במצוות-עשה, וההירות בסייג של לא-תעשה וההירות יתירה בהנהגה טובה"⁶¹. וכ"ק אדמו"ר הרשב"ב נהג לקבל על עצמו הידור זה לפני ראש-השנה⁶².

לימוד פירוש המילות

י. על המתפלל להבין את פירוש המילים שבתפילת כל מועד, ולכן צריך ללמוד ולהסדיר את פירוש המילות, ובפרט הפיוטים, שפירושם מורכב⁶³.

יא. בהתאם לזה, הוראת רבותינו נשיאנו הק', שהיורד לפני התיבה [עכ"פ], בפרט בימים-הנוראים, ילמד את פירוש המילות של התפילות והפיוטים, לכל-הפחות כפשוטם, ויש להקפיד על כך ולחזור ולשנן זאת מידי שנה בשנה⁶⁴.

לימוד דיני התקיעות

יב. על התוקע וה'מקריא' לחזור היטב על דיני התקיעות⁶⁵.

סמוך לכניסת ההג

יג. כ"ק אדמו"ר הזכיר את מנהג רבותינו נשיאנו בערב ראש-השנה בסמוך לכניסת ההג להיכנס לשוחח לזמן מה עם זוגתם הרבנית, ושיש ללמוד מכך הוראה לכאן⁶⁶.

נתינת צדקה

יד. הנותנים צדקה בכל יום, יתנו היום גם עבור שני ימי ראש-השנה⁶⁷.

הדלקת נרות

טו. זמן הדלקת הנרות - בזמן הנקוב בלוחות, כמו בכל ערב שבת (בשנה זו: תל אביב 18:37, ירושלים 18:17, חיפה 18:28, באר שבע 18:38)⁶⁸. מי שלא הדליקה בזמן הנקוב בלוחות - תדליק בלילה, קודם הסעודה. במקרה זה, האשה מדליקה את הנרות מאש הדולקת לפני החג, כדלהלן⁶⁹.

טז. מדליקים את הנרות ואח"כ מברכים, כמו בערב שבת⁷⁰. וכן אין מכבים את הגפרור, אלא מניחים אותו שיכבה מעצמו, כמו בערב שבת⁷¹.

יז. כיון שאין מוציאים אש חדשה ביום-טוב⁷². לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [אפשר גם אש מהגז], בכדי שיוכלו להעביר אש-מאש להדלקת הנרות בליל ב' דראש-השנה.

יח. המשתמשים בשעון שבת, מקרר עם התקן שבת וכדו', יזכרו לכוונם עבור שני ימי החג.

יט. בהדלקת-נרות מברכים שתי ברכות: "להדליק נר של יום הזכרון" וברכת "שהחינו"⁷³.

ברכת הדלקת נרות ליל א' דראש השנה:

ברוך אתה אד-ני א-להינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו, וצונו להדליק נר של יום הזכרון.

ברוך אתה אד-ני א-להינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

כ. מי שבירכה בטעות "להדליק נר של יום טוב" - אינה חוזרת ומברכת⁷⁴. ואם בירכה בטעות 'להדליק נר של שבת קודש', אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "להדליק נר של יום הזכרון", אך לאחר כדי דיבור - כל עוד הנרות דולקים תברך "ברוך אתה ה' . . להדליק נר של יום הזכרון"⁷⁵.

כא. אם שכחה לברך "שהחינו" - תכוון לצאת ידי חובת ברכה זו בקידוש⁷⁶.

כב. איש המדליק, יברך "שהחינו" רק בקידוש⁷⁷. ואם טעה ובירך "שהחינו" בהדלקת נרות - אינו מברך שוב בקידוש⁷⁸. אשה המקדשת לעצמה ובירכה "שהחינו" בהדלקת-נרות - לא תברך שנית בקידוש.

תפילת מנחה

כג. החל משעה קודם תפילת מנחה (עד תפילת ערבית במוצאי ראש-השנה), יש לשקוד באמירת תהלים לילה ויום, להיזהר מדיבור חול עד קצה האחרון, למעט בשינה ולהרבות בתפילה ובתחנונים מקרב ולב עמוק, ובכל רגע פנוי לומר תהלים⁷⁹.

כד. עבודת הימים-הנוראים מתחילה למעשה כבר בתפילת מנחה בערב ראש-השנה, שהיא התפילה האחרונה של השנה שעברה, ורבותינו נשיאנו נהגו להתפלל תפילה זו באריכות גדולה⁸⁰.

ג.

הנהגות היום המיוחדות

קבלת עול מלכות שמים

א. עיקר עבודת ראש-השנה הוא בקבלת עול מלכות שמים, לכן עבודת היום צריכה להיות באופן של עבודה פשוטה - באמירת תהלים כל הזמן, ובמיעוט שינה בשני לילות ראש-השנה ככל האפשר⁸¹.

אמירת תהלים וזהירות מדיבורי חול

ב. יש לשקוד באמירת תהלים לילה ויום, להיזהר מדיבור חול עד קצה האחרון, ולהרבות בתפילה ובתחנונים מקרב ולב עמוק, ובכל רגע פנוי לומר תהלים⁸².

הימנעות מעישון

ג. גם המעשנים ביום-טוב נמנעים מלעשן בראש-השנה (גם בצנינעא), ועליהם להשפיע גם על מכריהם בזה⁸³.

74. דמנהג העולם לברך לכתחילה "של יום טוב", ומנהגנו לברך "של יום הזכרון" חידוש הוא (ראה אגרות קודש ח"ג ע' קמ. ח"ו ע' קכה).
75. ע"פ שו"ע אדה"ז סי' רסג ס"א.
76. והרי זהו מקומה של ברכה זו לכתחילה, אלא שנהגו לברכה בעת הדלקת נרות (ראה המצויין בנטעי גבריאל, הל' ראש-השנה, פכ"א ע' 1).
77. מטה אפרים סי' תקצט סק"ט. לוח כולל חב"ד.
78. אבל אשה המקדשת בעצמה, מברכת בשעת הדלקת הנרות, כמנהג שאר נשים. וכן משמעות סתימת ה'מטה אפרים' סי' תקפא שם וסי' תקצט שם.
79. ספר המנהגים ע' 60.
80. ספר המנהגים ע' 56.
81. ספר השיחות תש"ב ע' 2.
82. ראה ספר המאמרים תש"ג ע' 41, אשר קודם תפילה זו "עושה חשבון-צדק בנפשו מכל אשר עבר עליו במשך השנה, הן בענייני מצוות-עשה, הן בענייני מצוות-לא-תעשה, והן בענייני המידות ויראת-שמים, בין בעניינים שבין אדם למקום והן בעניינים שבין אדם לחברו, והחשבון שעושה הוא אדעתא דנפשיה באמת לאמיתו . . וכשמחבונן במעמדו ומצבו הכללי בגשמיות וברוחניות, רואה הוא כי השי"ת התנהג עמו ועם בני-ביתו בחסד חינם . . שלא כפי המגיע לו עבור הנהגותיו . . הנה כאשר מחבונן בכל זה באריכות ההתבוננות, הרי הוא מכיר בחסאו ופשעו, ובתפילת המנחה, שהיא התפילה האחרונה דהשנה שעברה, הרי הוא מתעורר בהתעוררות גדולה, בחרטה מעומקא דליבא על כל העבר, והוא שב להוי', לקבל עול מלכותו ית'".
81. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ ח"י ע' תכה.
82. ספר המנהגים ע' 56. וראה לעיל בפנים פ"ב סכ"ג, שמתחילים בזה שעה קודם תפילת מנחה של ערב ראש-השנה.
83. ספר המנהגים ע' 56.

59. כדלהלן בפנים פ"ו.
60. כדלהלן בפנים פ"ג ס"ז.
61. ספר המאמרים קונטרסים ח"א ע' קלב. ספר המנהגים ע' 56. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קנג ואילך. ושי"ב.
62. ספר המנהגים שם.
63. שו"ע אדה"ז סי' ק ס"א.
64. וכיום כבר נדפסו מחזורים בתוספת פירוש המילות גם בנוסח אדה"ו.
64. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ד ע' תעז. ח"ו ע' שכד. ח"ז ע' שסג. ח"א ע' טז.
65. כמו כן, על שליח-הציבור לדעת את דיני התפילה בכלל ודיני שליח-ציבור בפרט - ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"א ע' שנג.
65. כדלהלן בפנים פ"ט ס"ג וסכ"ב.
66. שער צדקה עמ' קמב.
67. תורת מנחם תשמ"ח ח"א עמ' 39.
68. מטה אפרים סי' תרכה סקל"ג. לקוטי שיחות חכ"ד ע' 297 הע' 69. קיצור דיני נש"ק ע' לו.
69. מטה אפרים, שם.
70. שו"ע אדה"ז סי' רסג ס"ח, כדי שלא לחלק בין שבת ליום-טוב.
71. שהרי כיבוי אסור גם ביו"ט, כמבואר בשו"ע סי' תקיד ס"ה.
72. מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות זאת מערב יו"ט אסור לעשות כן ביו"ט (שו"ע אדה"ז סי' תקב ס"א).
73. ספר המנהגים ע' 56.

ד. תפילת ערבית דליל א' דראש-השנה

הכנות לתפילה

א. קודם התפילה אומרים תהילים⁸⁴.

ב. לפני כל תפילה בראש-השנה נוהגים לנגן את הניגון "אבינו מלכנו"⁸⁵.

ש"ץ אבל

ג. ש"ץ קבוע, יכול לשמש כשליח ציבור בראש-השנה גם כשהוא בשנת אבלות רח"⁸⁶.

עבודת התפילה

ד. תפילת ערבית של ליל ראש-השנה, היא התפילה הראשונה וממילא גם ה'ראש' לכל תפילות השנה, וידוע גודל הפלאת עבודתם של רבותינו נשיאינו הק' בתפילה זו, שהיתה באריכות גדולה ובכוונה עצומה ובנעימה קדושה⁸⁷, וכתב כ"ק אדמו"ר, כי "מעין זה ושמץ מינהו צריך להיות גם אצל כל אחד ואחד מהחסידים"⁸⁸.

ה. באשר לכוונה בתפילה זו, כתב כ"ק אדמו"ר הרי"צ⁸⁹ ש"צריכה להיות החרטה מעומקא דליבא על העבר, ויעורר רחמים רבים על נפשו בתחנונים ובכיה מעומקא דליבא ופנימיות כוחות נפשו, שמתחנן על נפשו כי יקבלוהו לעבד".

ו. בתפילות הימים הנוראים התירו להגביה מעט את הקול בתפילת לחש, למי שהדבר עוזר לו לעורר הכוונה ביותר⁹⁰.

הוספות בתפילה

ז. החל מתפילה זו, ישנם מספר שינויים והוספות בנוסח תפילת שמונה-עשרה, כדלהלן: את ברכת "הא-ל הקדוש" מסיימים ב"המלך הקדוש" [ובימות החול: בברכת "מלך אוהב צדקה ומשפט" חותמים "המלך המשפט"]⁹¹.

ח. כן מוסיפים לפי תקנת הגאונים: בברכת אבות - "זכרנו לחיים" וכו', בברכת מחיה המתים - "מי כמוך" וכו', בברכת מודים - "וכתוב" וכו', בברכת שים שלום - "ובספר חיים" וכו'. כן באמירת "עושה שלום" בתפילות ובקדישים, משנים ל"עושה השלום"⁹².

ט. בתפילות ראש-השנה ויום הכיפורים מוסיפים בברכת "המלך הקדוש" - "לדור ודור" וכו'.

י. אין כופלין "לעילא" בנוסח הקדיש, מלבד בתפילת נעילה ביום הכיפורים⁹³.

דיני השוכח והטועה יפורטו להלן פ"ה.

"לדוד מזמור"

י. בסיום תפילת ערבית, קודם קדיש תתקבל⁹⁴, אומרים המזמור⁹⁵ "לדוד מזמור, לה' הארץ ומלואה" וגו'. למנהגנו, אין פותחים את הארון לאמירתו, וכן אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל, אלא הש"ץ מתחיל אמירת הפסוק הראשון בקול, וכן מסיים בקול את הפסוקים האחרונים: "שאו שערים ראשיכם" וגו'⁹⁶.

יא. מובא בשם כ"ק אדמו"ר הרשב"ב, שהכוונה באמירת מזמור זה בליל ראש-השנה היא כלי להשפעות גשמיות על כל השנה⁹⁷.

ברכת "לשנה טובה תכתב ותחתם"

יב. לאחר תפילת ערבית, מאחלים איש לרעהו: "לשנה טובה תכתב ותחתם", ואומרים זאת בלשון יחיד⁹⁸.

נוסח ברכת לשנה טובה:

לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכְתָּב וְתַחַתָּם

יג. כמו-כן מברכת אשה לרעותה [וכן בעל לאשתו] בלשון נקבה: "לשנה טובה תכתבי ותחתמי"⁹⁹.

ה.

השוכח והטועה בתפילות ראש-השנה

"המלך הקדוש"

א. טעה ואמר "הא-ל הקדוש" או שנסתפק אם אמר "המלך הקדוש", אם נזכר תוך כדי דיבור וחזר ואמר "המלך הקדוש" - יצא, ואם נזכר לאחר כדי דיבור או שהתחיל ברכה שלאחריה - חוזר לראש התפילה¹⁰⁰, אלא שאינו צריך לחזור שוב מהפסוק "א-דני שפתי תפתח" וכו', ומתחיל מ"ברוך אתה ה'" וכו'. אכן, אם נזכר שטעה לאחר שסיים את תפילת העמידה, מתחיל מ"א-דני שפתי תפתח" וכו'¹⁰¹.

ב. אמר רק "הא-ל" ולא אמר "הקדוש" אפילו שהיה יותר מכדי דיבור - מסיים ואומר "המלך הקדוש" ואינו חוזר¹⁰².

ג. אם יודע שאמר "ובכן תן פחדך" אך מסופק אם חתם "המלך הקדוש" - אין צריך לחזור¹⁰³. אבל אם גם מסופק אם אמר "ובכן תן פחדך" - חוזר¹⁰⁴ (אולם בעשרת-ימי-תשובה, אם נסתפק לאחר התפילה אם אמר "הא-ל הקדוש" או "המלך הקדוש" - חוזר לראש התפילה¹⁰⁵).

ד. שליח-ציבור שטעה בחזרת הש"ץ וחתם "הא-ל הקדוש" (ולא תיקן ל"המלך הקדוש" תוך כדי דיבור) - חוזר לראש התפילה, וחוזר לומר גם את הקדושה¹⁰⁶.

שאר הוספות

ה. שכח "זכרנו", "מי כמוך", "וכתוב", "ובספר" - אם נזכר קודם שהזכיר את "השם" שבחתימת אותה ברכה - אומרם במקום שנזכר, אבל אם נזכר לאחר שהזכיר את "השם" שבחתימת הברכה - אינו חוזר¹⁰⁷.

ו. שכח לומר "לדור ודור" . . . ובכן תן פחדך וכו', אם עדיין לא אמר "השם" של "המלך הקדוש" - חוזר ואומר. ואם כבר אמר "השם", דהיינו שאמר "...וקדושים בכל יום יהללוך סלה, ברוך אתה ה'" - יחתום "המלך הקדוש", וממשיך "אתה בחרתנו"¹⁰⁸.

ו.

סעודת ליל א' דראש-השנה

הכנות לסעודה

א. בדבר הכנת המאכלים לסעודת החג ומה שנמנעים מלאכול בו - ראה לעיל פ"ב.

98. ספר המנהגים ע' 56.
99. ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 300.
100. שו"ע שם ס"א-ב.
101. קצות השולחן סי' כא ס"ג.
102. אשל אברהם סי' תקפב סק"א. דעת תורה סי' תקפב סק"ב. אלף המטה סי' תקפב סקט"ו.
103. משנה ברורה סי' תקפב סק"ד. אלף המגן סי' תקפב סק"ט. וטעם הדבר, שכיון שאמר "ובכן תן פחדך", מן הסתם חתם כהלכה ולא אמר כהרגלו בכל השנה. וראה עוד בנתיבות התפילה פ"ט ס"ד וש"נ.
104. שו"ת בית הלוי ח"א סי' מב.
105. ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג.
106. ראה שו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג. ובנדו"ד - ראה שערי תשובה סי' תקפב סק"א. מטה אפרים סי' תקפב סק"ח. שו"ת מנחת שלמה סי' ב.
107. שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"ו.
108. מטה אפרים סי' תקפב סק"ח. מאמר מרדכי סי' תקפב סק"ו. דרך החיים סי' קמא ס"ד.

84. ספר המנהגים שם.
85. ראה תורת מנחם תשד"מ ח"א עמ' 26 שזהו כדי להזכיר את זכותו של אדמו"ר הזקן שניגון זה שלו, ועיי"ש.
86. אגרות קודש ח"ז ע' שסג. וראה גם אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' סא וע' קי.
87. ראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' עא ואילך.
88. ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 13 הע' 19.
89. ספר המאמרים תש"ג ע' 19.
90. ראה שו"ע אדה"ז סי' קא ס"ג. וראה גם קונטרס ומעין מאמר יא סופ"א.
91. שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"א.
92. שם ס"ו.
93. ספר המנהגים ע' 56.
94. סידור אדה"ז.
95. תהלים פכ"ד.
96. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' סז-ח.
97. ספר השיחות תרפ"ז ע' 112.

קידוש ליל ראש-השנה

ב. סדר הקידוש הוא: ברכת "בורא פרי הגפן", ברכת "מקדש ישראל ויום הזיכרון" וברכת "שהחינו" ¹⁰⁹.

ג. אם הרימון [שאוכלים במהלך הסעודה, כדלהלן] הוא פרי חדש עבורו - יכול להניחו לפניו בשעת הקידוש, ולכוון בברכת "שהחינו" בקידוש שרוצה לפטור בזה גם ברכת "שהחינו" שעל הרימון ¹¹⁰. אולם אם לא הניחו לפניו בשעת הקידוש - לא יכוון להוציאו בברכת "שהחינו" שבקידוש, אלא יברך עליו "שהחינו" לפני שיאכלנו ¹¹¹.

ואם הרימון היה לפניו בשעת הקידוש אך לא כיוון לפטור בברכת שהחינו - מברך עליו "שהחינו" בנפרד ¹¹².

ד. מי שברך "שהחינו" בשעת הדלקת הנרות - אינו מברך שוב בקידוש ¹¹³.

ה. אכן, הנשים שכבר בירכו "שהחינו" בשעת הדלקת הנרות, עונות אמן על ברכה זו בקידוש ואין בזה משום הפסק ¹¹⁴.

ו. מי שלא בירך "שהחינו" בליל ראש-השנה - מברך בשעה שנזכר, גם שלא בשעת הקידוש ¹¹⁵.

בשמחה וביראה

ז. "מצוה לאכול ולשתות ולשמח" ¹¹⁶ בראש-השנה ¹¹⁷, ו"והגיון לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמינה, וכן כתוב בעזרא ¹¹⁸: 'אכלו משמנים ושתו ממתקים' ¹¹⁹. ומנהג ישראל להרבות בסעודה ובאכילת בשר לכבוד החג, מפני שבתחילת השנה סימן יפה הוא להם להרבות בסעודה ¹²⁰.

ח. "אמנם לא יאכלו כל שבועם" ¹²¹, למען לא יקילו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם ¹²².

ט. כ"ק אדמו"ר הרי"צ לא נהג לומר 'לחיים' בסעודות ראש-השנה, וכן לא הניח לשיר ניגון בסעודות ראש-השנה, גם לא ביום השני ¹²³. וכן נהג כ"ק אדמו"ר בסעודות בבית כ"ק אדמו"ר הרי"צ, אך בעת ההתוועדות דיום ב' דר"ה נהג לומר 'לחיים' ואף הורה לנגן בהן ¹²⁴.

טבילת "המוציא" בדבש

י. ככל סעודות ראש-השנה טובלים פרוסת "המוציא" (ג' פעמים) ¹²⁵ בדבש ¹²⁶, אך מניחים גם מלח על השולחן ¹²⁷.

יא. כ"ק אדמו"ר נהג לטבול פרוסה נוספת במלח ג' פעמים ¹²⁸.

אכילת תפוח בדבש

יב. בליל א' דראש-השנה נוהגים לאכול תפוח מתוק ¹²⁹ בדבש בתחילת הסעודה ¹³⁰.

יג. אוכלים אותו בתחילת הסעודה, לאחר ברכת "המוציא" ¹³¹ ואכילת לפחות כזית פת ¹³².

יד. תחילה מברך "בורא פרי העץ" ואחר-כך יאמר, קודם שיאכל: "יהי רצון מלפניך, שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" ¹³³.

נוסח "יהי רצון" על התפוח:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתַּחַדְשֵׁנוּ עֲלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה

טו. בעת ברכת "בורא פרי העץ" שעל התפוח יהיה לפניו הרימון כדי שיוכל לכוון לפוטרו בברכת "בורא פרי העץ" ¹³⁴, אך גם אם אינו לפניו - יכוון בדעתו לפוטרו ¹³⁵.

טז. כמו-כן יש לכוון בברכת "בורא פרי העץ" על התפוח לפטור את הפירות שמגישים כקינוח בסוף הסעודה ¹³⁶.

יז. גם אם יש על השולחן תמרים או רימונים, שהם משבעת המינים, מברכים ברכת "בורא פרי העץ" על התפוח דוקא ¹³⁷. וכך נהג כ"ק אדמו"ר ¹³⁸.

יח. כ"ק אדמו"ר נהג ליטול את התפוח בימינו כשהוא שלם בקליפתו ¹³⁹, לאחר מכן היה חותכו לכמה חלקים וחלק אחד היה טובל ג' פעמים בדבש, ורק לאחר מכן היה מברך עליו "בורא פרי העץ" ¹⁴⁰.

מאכלים נוספים

יט. נוהגים לאכול רימון בליל א' דראש-השנה, כדי שירבו זכויותינו כרימון ¹⁴¹.

כ. טוב יותר להביא את הרימון לשולחן כשהוא שלם ¹⁴².

125. הנהגת כ"ק אדמו"ר - ראה 'יומן שנת הקהל תשמ"א' ע' 11. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13.
126. שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ד.
הפריטים בזה - ראה ספר השיחות תש"ד ע' 24. ספר המנהגים ע' 67. לקוטי שיחות ח"ד ע' 372 הע' 27.
127. ראה שו"ע אדה"ז סי' קסו ס"ח בדבר המנהג להניח מלח על השולחן. אבל ראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי סו"ע עה ממשעות ספר השיחות תרצ"ט ע' 304.
128. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי שם. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13. וראה כף החיים סי' תקפג סק"ד, שאין לבטל בשום סעודה את טבילת פרוסת המוציא במלח, למיתוק הגבורות. וראה עוד הנהגות שונות בזה באוצר מנהגי חב"ד שם. וש"נ.
129. תפוח מתוק - כן הוא הלשון בשו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"א. ובסידור אדה"ז משמעות הלשון הוא שיש לקחת תפוח מתוק ולא חמוץ, וכן העירו בכ"מ. אך אם אין לו תפוח מתוק יכול לברך גם על תפוח חמוץ בדבש - ראה שו"ת מקדש ישראל עמ' קכב.
130. שו"ע אדה"ז וסידור שם.
131. ובטעם מנהגו - ראה אגרות קודש ח"ג ע' רט.
132. כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה - ראה קצות השולחן סי' פא, כדי השולחן סק"ב.
133. סידור אדה"ז. וראה אגרות קודש שם ע' קמ, שאינו נחשב להפסק בין הברכה לאכילה.
134. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13. תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 323.
וכן נהג כ"ק אדמו"ר, שהמתין עד שיביאו את הרימונים לשולחן, ורק אז בירך על התפוח - ראה המלך במסביבו ח"ב ע' יג.
135. ראה סדר ברכת הנהנין לאדה"ז פ"ט ה"ה.
וראה שם (ובה"ד), שאם לא התכוון לפטור אבל הרימון היה לפניו על השולחן - אינו מברך עליו בפני עצמו ונפטר בברכת "בורא פרי העץ" שעל התפוח. אבל אם לא התכוון לפטור וגם לא היה לפניו על השולחן - לא יצא וצריך לברך עליו בנפרד.
136. כך נהג כ"ק אדמו"ר הרי"צ (תורת מנחם - רשימת היומן ע' קנט), ואמר שכן נהגו בליובאוויטש (ספר השיחות תש"ה ע' 4), וכן הורה לשואליו בזה (אוצר מנהגי חב"ד אלול תשרי ע' 6). המלך במסביבו ח"א ע' נד וע' קיא, דלא כבספר המנהגים ע' 56. וראה השקו"ט בזה בהרחבה בקובץ הערות וביאורים גל' תר ע' 47. וראה גם בגליונות תר-ח הדינים על דברים אלו, ומה שכתבו בזה שם גל' תר ע' 41.
137. לוח כולל חב"ד. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' טט.
138. המלך המסביבו ח"ב ע' יג. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' עט. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13 ובה"ד ע' 61.
139. וראה להלן סי' כ גבי הרימון, שטוב ליקח רימון שלם. ולכאורה ה"ה לתפוח, והנהגת כ"ק אדמו"ר היא בדוקא, ודלא כמ"ש בכפר של הרבי גל' 22, מדור שואלים את הרב הע' 20. וראה עוד בהערה הבאה.
140. ראה המלך במסביבו ח"א ע' נד וע' קיא. ח"ב ע' שח.
141. שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ב.
142. ראה תורת מנחם חנ"ח ע' 3 הע' 1.

109. סידור אדה"ז.

110. המלך במסביבו ח"א ע' עח.

111. ראה קצות השולחן סי' סג כדי השולחן סק"ו.

112. ראה אשל אברהם (בוטשאטש) סי' רכה.

113. ספר המנהגים ע' 60.

114. ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' כא. וראה גם המובא בקיצור דיני ומנהגי שבת-קודש ויו"ט, ע' לח הע' 14. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 12 הע' 51.

115. לפי שו"ע אדה"ז סי' תעג ס"ב.

116. אבל אין בו מצות שמחת יום-טוב, כבכל יום-טוב וחול-המועד (ראה שו"ע אדה"ז סי' תקטס ס"ו), "וראש-השנה אינו לא חג ולא רגל" (שם סי' תקצט ס"א), ולכן "אין אומרים 'מועדים' לשמחה חגים וזמנים לשתון", מפני שימים אלו לא ניתנו לשמחה ולשתון" (שם סי' תקפג ס"י. וראה גם סי' קפח ס"יא).

ומכל-מקום מהלשון שבפנים משמע שיש בו קצת מצות שמחה (עכ"פ לגבי אכילה ושתיה שבו, הנלמדת מהפסוק בנחמיה דלהלן בפנים, ושם "כי חדות ה' היא מעוזכם" - ראה ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 613 הע' 13), אלא שאין בו שמחה יתירה כביו"ט, וכך מורה לשון הרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג, שימים אלו "לא ימי שמחה יתירה". אכן, בספר השיחות תנש"א ע' 6 כתב שנקרא יו"ט ויש בו "מעין שמחת יו"ט".

וראה ספר השיחות תשמ"ח שם: "אלא שהשמחה בראש-השנה היא באופן ד'וגילוי ברעדה, תגל הארץ, בני ציון יגילו במלכם" (לקוטי תורה נצבים מז, רע"א).

117. שו"ע אדה"ז סי' תקצז ס"א.

118. נחמיה ח, י.

119. שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ד.

120. ראה מג"א סי' תקטס סק"ג לפי דברי התוס' בע"ז.

121. וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ ח"ד ע' תטו ועוד (במכתב תלמידי הישיבה):

למעט באכילה ושתיה. וראה גם ספר המאמרים קונטרסים ח"ב ע' 636.

122. שו"ע אדה"ז סי' תקצז ס"א.

123. ספר השיחות תש"ב ע' 5.

124. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' פט. שם ע' קמח. וראה שם ע' עה לגבי זמירות.

כא. נוהגים לאכול דגים בראש-השנה, כדי שנפרה ונרבה כדגים¹⁴³.
כב. כמו-כן בליל א' דראש-השנה אוכלים ראש איל, זכר לאילו של יצחק, או ראש כבש, ואם אין לו - אוכל ראש של דג¹⁴⁴, שנהיה לראש ולא לזנב¹⁴⁵.

כג. אין אומרים "יהי רצון" באכילת הרימון והדגים והראש, כי-אם באכילת התפוח בלבד¹⁴⁶.

ברכת-המזון

כד. בברכת-המזון מוסיפים "יעלה ויבוא" ומזכירים בו יום-טוב וראש-השנה, "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב"¹⁴⁷, "הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת" וכו'¹⁴⁸, אך "עושה שלום" אומרים כבכל השנה, ולא "עושה השלום" כבתפילות ובקדישים¹⁴⁹.

כה. שכח "יעלה ויבוא" בברכת המזון בלילה, ונזכר לאחר שכבר התחיל תיבת "ברוך" של ברכת הטוב והמטיב - חוזר לראש. אבל ביום - אינו חוזר¹⁵⁰.

כו. אם נזכר לאחר סיום ברכת "ובנה ירושלים" ולפני התחלת תיבת "ברוך" - אומר "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לזכרון, את יום הזכרון הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום הזכרון"¹⁵¹.

תפלת שחרית

השכמת הבוקר

א. בראש-השנה משכימים לקום¹⁵².

ב. כ"ק אדמו"ר הריי"צ היה מצווה לתוקע ללמוד בימי ראש-השנה בבוקר את המאמר "להבין ענין תקיעת שופר" הנדפס בסידור עם דא"ח (רמד, ג), וכן בחלק מה'מחזורים'¹⁵³. וכן ראוי לנהוג לכל מי שתוקע לרבים להוציאן ידי חובתן¹⁵⁴.

אכילה קודם תקיעת שופר

ג. אין אוכלים קודם תקיעת שופר¹⁵⁵. וראוי גם שלא לשתות קודם התקיעות¹⁵⁶.

ד. מי שחלש, ואין דעתו מיושבת עד שיטעם וישתה - יכול להקל בזה¹⁵⁷. [ובשנה זו, בשל החשש מהנגיף, יש להקל בזה יותר, בפרט לאלו שעלולים להיחלש כתוצאה מאי אכילה ושתייה].

ה. נשים, היות שמעיקר הדין אינן מחויבות בשופר¹⁵⁸, נהגו להקל להן לטעום ולשתות לפני התפילה¹⁵⁹.

ו. קטנים שהגיעו לגיל חינוך, אף שמחויבים בתקיעת שופר מדין חינוך¹⁶⁰, אין צריכים למנוע אותם מאכילה ושתייה לפני תקיעת שופר.

תפילת שחרית

ז. יש להשתדל במיוחד בימי ראש-השנה להביא את הילדים לבית הכנסת למשך זמן מסוים, כדי שישתתפו - כל אחד לפי גילו - בתפילות ובברכות, ישמעו תקיעת שופר, ויענו "אמן" ו"אמן" היא שמיה רבא" וכו'¹⁶¹.

ח. "כל מי שמכוון בעת התחלת 'אדון עולם', כתב רבי יהודה חסיד ורב האי גאון ורב שריא גאון: 'ערב אני בדבר שתפילתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע בראש-השנה ויום-הכיפורים בתפילתו, ואויביו נופלין לפניו'¹⁶².

'המלך'

ט. לאמירת "המלך", ניגש שליח-ציבור אחר, והוא ה'בעל שחרית'¹⁶³.

"שיר המעלות ממעמקים"

י. אין פותחים את הארון לאמירת "שיר המעלות"¹⁶⁴.

יא. אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל¹⁶⁵.

חזרת הש"ץ

יב. מיד כאשר מתחילה חזרת הש"ץ, יכולים הקהל לחזור את הג' פסיעות למקומם¹⁶⁶. אך כ"ק אדמו"ר נהג לחזור למקומו כשהש"ץ הגיע ל"למען שמו באהבה"¹⁶⁷.

יג. למנהגנו, אין אומרים הקהל בחזרת הש"ץ את הקטעים "זכרנו" ו"מי כמוך", אך אומרים "וכתוב לחיים טובים" ו"ובספר חיים", ותחילה אומרם הציבור בקול, ולאחר מכן אומרם הש"ץ¹⁶⁸.

יד. במקומות המוסגרים במחזור כ'נוסח אחר' ('כקדושתך'/'כערךך', "איום"/"היום", ועוד) נהוג בבית חיינו לומר את שתי הנוסחאות¹⁶⁹.

טו. באמירת קדושה מכוונים את הרגליים עד שהש"ץ מגיע למילים "לדור ודור"¹⁷⁰.

"אבינו מלכנו"

טז. "אבינו מלכנו" אומרים כולם יחדיו ולא פיסקא אחר פיסקא חזן וקהל¹⁷¹.

יז. בבית חיינו נהוג לנגן בעת אמירת "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה".

יח. באמירת "אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו", צריך לומר "רוע גזר" בנשימה אחת¹⁷².

ח. קריאת-התורה

פתיחת הארון

א. בראש-השנה אומרים קודם "ברוך שמיה" ג' פעמים י"ג מדות¹⁷³.

158. שו"ע אדה"ז סי' תקפט סעי' ב.
159. ראה קיצושו"ע סי' קכט ס"ט.
160. מטה אפרים סי' תקפט סק"ד.
161. לקוטי שיחות חכ"ס ע' 356.
162. ספר המאמרים תש"ג ע' 11.
163. מטה אפרים סי' תקפד סק"ט. ופשוט שאין הדבר מעכב.
164. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' צג.
165. שם.
166. שו"ע אדה"ז סי' קכג ס"ב.
167. כ"ה במחזור השלם' קה"ת תשס"ה בכ"מ. ובמ"א מובא שהיה חזן כססים הש"ץ "מסוד חכמים ונבונים".
168. אגרות קודש ח"ג ע' ה.
169. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' צט.
170. מנהג כ"ק אדמו"ר. כ"ה במחזור השלם' (קה"ת תשס"ה) בהנהגות' על אתר.
171. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב.
172. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפד ס"ד.
173. סידור אדה"ז.

וראוי לאכול מהרימון שיעור כזית - ראה שיחת כ"ה אלול תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 323 הע' 66 ובשוה"ג שם [נע"פ] כן היה צריך לאכול גם מהתפוח, אולם ככל הנראה כ"ק אדמו"ר לא נהג לאכול כזית מהתפוח, אלא רק חתך ממנו חתיכה אחת וטבלה בדבש ואכלה - ראה בקודש פנימה ע' 20].
ומסיבה זו יש לאכול בהמשך לאכילת התפוח, בתחילת הסעודה, כדי שלא יצטרכו לברך עליו ברכה אחרונה בפני עצמו, ויהא נפטר בברכת המזון - ראה שיחה שבהערה 139.
הלכות ומנהגי חב"ד ע' 14.
143. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.
144. חיי אדם כלל קל"ח ס"ו. דרך החיים סי' קמ"ב ס"ב.
145. שם ס"ה. ספר המנהגים ע' 56.
146. ספר המנהגים ע' 56.
147. המלך במסיבו ח"א ע' רלט.
וראה 'רשימות' חוברת ד ע' 8 שכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע היה אומר "הרחמן" זה בלחש. ובשיחת כ"ק אדמו"ר יום ב' דר"ה תשט"ז (תורת מנחם חט"ו ע' 19 ואילך) הביא מכ"ק אדמו"ר הריי"צ שכן נהגו, אלא שבאותה התועודת אמרו כ"ק אדמו"ר בקול רם והקהל ענה אחריו אמן - אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' פה.
148. סידור אדה"ז. אך אין אומרים "הרחמן הוא יחדש עלינו את החודש וכו' - ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצ"א ס"ו.
149. ראה תורת מנחם תשד"מ ח"א ע' 28.
150. סידור אדה"ז. וראה גם שער הכולל פל"ז ס"א.
151. סידור אדה"ז.
152. ראה מטה אפרים סי' תקפד סק"א.
153. ספר המנהגים ע' 56.
154. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' צא. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 16 הע' 75.
155. מטה אפרים סי' תקפח סק"ב ובקצה המטה שם.
156. שם. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 16 הע' 74 מביא בשם הגר"ש דבורקין ע"ה, שפסק להחזיר לשתות, וכך נהגו ב-770. ואולי יש לומר, שע"פ הוראת והיתר רבותינו נשיאנו בכלל בודרנו לטעום קודם התפילה (היום יום י' שבט, אגרות קודש ח"י ע' יט, ועוד), גם כן, המיקל בשעת הצורך יש לו על מי לסמוך.
157. מטה אפרים שם.
ובכל אופן, גם מי שמוכרח לאכול - אין לו להרבות באכילה יותר מדי, אלא יטעם את הכמות הנדרשת לו לישוב הדעת בתפילה ובתקיעות - ראה קצה המטה שם ע' ד.

טו. סדר תקיעת שופר

השופר

א. יש לוודא את כשרותו של השופר מבעוד מועד, ובאם נמצא נקב או סדק בשופר - יש להראותו לרב מורה-הוראה, כיון שלעתים הדבר פוסל את השופר.

התוקע

ב. צריך לבחור תוקע שהוא חסיד וירא שמים גנון, ובלבד שיהא מרוצה לקהל, ללא מחלוקת בדבר¹⁹¹.

הכנות התוקע

ג. על התוקע ללמוד מבעוד מועד את הלכות תקיעת שופר ולהיות בקי בהם, כדי שיוכל לתקוע כראוי ולהוציא את הרבים ידי חובתם. וכן, על-מנת שידע כיצד לנהוג במקרה של טעות בתקיעות¹⁹².

ד. כאמור, על התוקע ללמוד בימי ראש-השנה בבוקר את המאמר "להבין ענין תקיעת שופר" (נדפס בסידור עם דא"ח (רמד, ג), וכן בחלק מה'מחזוריים')¹⁹³.

מקום התקיעות

ה. את התקיעות הראשונות שלפני תפילת מוסף נוהגים לתקוע על בימת קריאת-התורה¹⁹⁴. וראה להלן פ"י ס"ד לגבי התקיעות שבתפילת מוסף.

הבאת הקטנים

ו. מנהג ישראל להביא את הילדים, ואפילו הקטנים ביותר, לשמיעת תקיעת שופר בבית הכנסת¹⁹⁵.

ההכנות לתקיעות

ז. כתב כ"ק אדמו"ר הזקן בסידורו לפני התקיעות¹⁹⁶: "יכין עצמו לתקוע בשופר", וביאר כ"ק אדמו"ר שמדובר בהכנה כללית לעבודת ה' שבמשך כל השנה, ושהכנה זו שייכת לכל אחד ואחד לפום שיעורא דיליה¹⁹⁷.

ח. נוהגים לכסות את השופר במפה עד לסיום אמירת הברכות¹⁹⁸.

ט. לפני התקיעות אומרים כולם, הן התוקע והן הציבור, ז' פעמים את מזמור "למנצח לבני קורח מזמור" (תהלים פרק מז)¹⁹⁹.

י. לאחר מכן אומר התוקע בניגון מיוחד²⁰⁰ את הפסוקים "מן המצר" וגו', פסוקי "קר"ע שט"ן" ו"עלה אלוקים בתרועה" וגו', והקהל חוזר אחריו פסוק בפסוק²⁰¹.

יא. בפסוק "טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי" - נהג כ"ק אדמו"ר לומר "האמנתי" במ"ם פתוח²⁰².

יב. לאחר מכן אומר התוקע וכן הציבור את ה"יהי רצון" הנדפס במחזוריים - בלחש²⁰³.

- גם כשחלים בשבת¹⁷⁴. וכן תפלת "ריבוננו של עולם" והפסוקים "יהיו רצון" וגו' ו"אני תפילתי" וגו'¹⁷⁵.

ב. אמירת י"ג מדות פותחת במילים "ה' ה'" ולא כהנוהגים להתחיל מ"זיעבור ה'" וגו'¹⁷⁶. ואומרים אותה החזן והקהל יחדיו¹⁷⁷.

"מי שברך"

ג. נוסח "מי שברך" לעולה לתורה, כפי שהובא בסידור 'תורה אור'¹⁷⁸: "מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב, הוא יברך את (פלוני בן פלוני) בעבור שעלה לתורה לכבוד המקום, לכבוד התורה (לשבת: ולכבוד השבת)¹⁷⁹, ולכבוד יום הדין, בשכר זה הקב"ה¹⁸⁰ ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין¹⁸¹ וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידי עם כל ישראל אחיו ונאמר אמך".

העולים לתורה

ד. נוהגים להעלות לתורה את ה'בעל תוקע'¹⁸².

ה. כמו-כן נוהגים להעלות לתורה את שליח-הציבור המתפלל מוסף [ביום שמתפלל]¹⁸³.

נגינת הטעמים והברכות

ו. בקריאת-התורה של שחרית בימים-הנוראים מנגנים את טעמי הקריאה בניגון המיוחד לימים אלו. אך במפטיר קוראים בטעמים הרגילים¹⁸⁴.

ז. גם הזמנת העולים ואמירת ה"מי שברך" אומרים בנעימה המיוחדת לימים-נוראים כעין קריאת-התורה¹⁸⁵.

ח. יש נוהגים בימים-הנוראים לומר את ברכת-התורה בנעימת הקריאה בתורה בימים אלו¹⁸⁶, אולם כ"ק אדמו"ר בעלייתו לתורה בימים הנוראים בירך את ברכת-התורה בנעימה של כל השנה¹⁸⁷.

הגבהה וגלילה

ט. לאחר קריאת התורה בספר-תורה הראשון, מניחים לידו על הבימה את הספר-תורה השני¹⁸⁸, אומרים חצי קדיש, ומגביהים את ספר-התורה הראשון. לאחר גלילת הספר הראשון, מסירים את המעיל ופותחים את ספר-התורה השני וקוראים בו, ומגביהים וגוללים אותו כרגיל¹⁸⁹.

י. אם יש ברית מילה בבית הכנסת - מלים אחר קריאת התורה, לפני התקיעות. אך אם ברית המילה נערכת במקום אחר, מקיימים אותה אחר גמר התפילה¹⁹⁰.

174. ספר המנהגים ע' 56 וש"נ. רשימות חוברת ד ע' 9. המלך במסיבו ח"ב ע' רסב. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קב.

175. שם. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קג. וראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות שם הע' 81.

176. סידור אדה"ו שם. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב.

177. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קג.

178. המועתק כאן - ממהדורת תשמ"א ואילך, חובר ע"י בעל שער הכולל ונדפס גם בספרו פכ"ו ס"ה.

179. כן הוא בסידור תורה אור. ובשער הכולל שם אינו. ובקונטרס הסידור אות כא תמה עלי, "דמאי שנא שבת מיו"ט". וראה נתיבים בשדה השליחות ע' ש"ב הע' 3.

180. בשער הכולל נשמטה תיבה זו בטעות - ראה נתיבים בשדה השליחות ע' ש"ג הע' 9.

181. הצי"ב בלשון זו - ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רכא. נתיבים בשדה השליחות ע' ש"ד הע' 13.

וראה פרס חב"ד גל' 9 ע' 145. גל' 9 ע' 16 ע' 226.

מיקום הוספה זו כאן היא רק בסידורי 'תורה אור', אבל בסידורי תהלת ה' ומחזורי חב"ד מופיע נוסח זה אחר 'וישלו ברכה' וכו'. ובמחזור השלם מהדורת אה"ק תשס"ה ואילך נקטו כל סידורי 'תורה אור'. ואילו במהדורת נ"י תשס"ה נקטו כבסידור תהלת ה'. וראה נתיבים בשדה השליחות ע' ש"ג הע' 11 ובע' שטו. שצידד כבסידור 'תורה אור'.

182. כביאור הלכה ס"י קמא חילק, דהיינו דוקא כשאינו נוטל שר, אבל אם בא בשכרו אינו חויב כלל. אולם בשו"ע אדה"ו ס"י תקפ"ס הביא מנהג זה ולא חילק בין התוקע בחינם לנוטל שר. וכן העיר ב"לקוט הגבאי". אבל ראה התקשרות גל' תתקצ"ח ע' 8 הע' 17. 183. מג"א וביאור הלכה שם. ולפי המבואר לעיל בהערה הקודמת, נראה דה"ג אם נוטל שר.

184. למען ידעו. בנים יולדו ע' 140. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קד ואילך.

185. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קד.

186. שם.

187. שם ע' קה. אך להעיר, שעלה רק למפטיר ולמנחה, שבקריאתם אין משנים מהנעימה של כל השנה.

188. משמאל לספר-התורה הראשון - כ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ג ס"י כב, כדי שיהיה קרוב יותר לבעל-הקריאה ולא יהיה אחר כך כמעביר על המצות.

189. שו"ע רמ"א ס"י קמו ס"ח ובמג"א שם סק"ב.

190. שו"ע אדה"ו ס"י תקפ"ד ס"ט.

191. שו"ע אדה"ו ס"י תקפ"ה ס"ג.

192. שכן במקרים מסוימים אין התקיעה כשרה אפילו בדיעבד. ומאידך, לא תמיד יכול להחמיר על עצמו ולחזור ולתקוע מספק, שהרי תקיעה לחינם אסורה ביום-טוב, משום עובדין דחול.

193. ספר המנהגים ע' 56.

194. שו"ע אדה"ו ס"י תקפ"ה ס"ג.

195. שיחת כ"ה תשרי תש"נ (תורת מנחם תש"נ ח"א ע' 257). וראה לעיל פ"ז ס"ו. וכמוכן, יש להזהר שלא יפריעו לשמיעת התקיעות של המבוגרים.

196. ממשנת חסידים מסכת יום ראש-השנה רפ"ג. וכ"ה בפרי עץ חיים ריש שער השופר.

197. ראה בהרחבה לקוטי שיחות חל"ט ע' 43 ואילך. המלך במסיבו שם ע' קעט.

וראה מכתב הבעש"ט לתלמידו הרב המגיד ממעזריטש (מעש"ק סליחות תקט"ו - נדפס בקובץ התמים גל' ב ע' 10): "בב' ימים של ראש-השנה הקדוש הבעל"ט, קודם התקיעות תצריך ג"כ את צורתך לפניך וגם צורת קדשו של מורי הידוע שזכית לראותו פעם אחת".

198. מטה אפרים ס"י תקפ"ה סק"ג. וכן נהג כ"ק אדמו"ר - אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קיג. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 19.

כמו"כ פעמים רבות נהג כ"ק אדמו"ר להניח ידו על השופר בעת הברכות - ראה חקרי מנהגים ח"א ע' קלה ובע' 39 שם.

199. סידור אדה"ו קודם התקיעות. ומ"ש שן אומרים גם הציבור - ראה לקוטי שיחות שם הע' 2. וכ"ה במטה אפרים ס"י תקפ"ה סק"ג. וראה גם המלך במסיבו ח"א ע' רלג.

200. ספר הניגונים ניגון יז.

201. סידור אדה"ו שם.

202. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קיח. אבל ראה קונטרס הסידור אות ע.

203. אוצר מנהגי חב"ד שם.

יג. התוקע צריך לתקוע בעמידה²⁰⁴, ונוהגים שגם הציבור עומדים החל מאמירת מזמור "למנצח", עד לאחר גמר התקיעות²⁰⁵.

כוונה לצאת ידי חובה

יד. על התוקע וכן על השומעים לכוון לצאת ידי חובת מצות שופר. ולכן, יש לתוקע להתכוון להוציא את השומעים ידי חובתן, וכן על השומע להתכוון לצאת ידי חובה, ואם אחד מהם לא כיוון - לא יצא השומע ידי חובתו²⁰⁶.

טו. התוקע אינו צריך להתכוון כוונה פרטית להוציא ידי חובה כל אחד מהשומעים אותו, אלא מספיקה כוונה כללית שמתכוון להוציא ידי חובה את כל מי שישמענו²⁰⁷, אך על התוקע להתכוון לכך בפירושו²⁰⁸.

מנין התקיעות

טז. מנין התקיעות שאדם חייב לשמוע בראש-השנה הוא שלושים תקיעות, כסדר תשר"ת תש"ת תר"ת ג' פעמים²⁰⁹. והם התקיעות שנהוג לתקוע אחרי קריאת-התורה, לפני תפילת מוסף, והן הנקראות 'תקיעות דמיושב'. אמנם, בעת הצורך ניתן לשמוע תקיעות אלו במשך כל היום, כפי הנהוג ב'מבצעים', כדלהלן פט"ו. מלבד תקיעות אלו, תוקעים בציבור²¹⁰ גם בתפילת מוסף, הן בתפילת לחש והן בחזרת הש"ץ, וכן בסיום התפילה (בתוך 'קדיש' תתקבל²¹¹) והן הנקראות 'תקיעות דמעומד', וכפי שיתבאר להלן.

הברכות

יז. התוקע מברך בניגון מיוחד²¹² "לשמוע קול שופר" ו"שהחיינו". והשומעים יכוונו לצאת ידי חובה בברכותיו, ולכן לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו"²¹³.

יח. בין הברכות לתקיעות - אסור להפסיק בדיבור, הן לתוקע והן לציבור היוצאים ידי חובתם ממנו, גם לא מענייני התפילות ואפילו לא מענייני התקיעות, ואם הפסיק בדיבור: אם ההפסק היה מענייני התקיעות - אין צריך לחזור ולברך, ואם הוא בענין אחר (כולל לצורך התפילה) - צריך לחזור ולברך²¹⁴.

יט. מתחילת 'תקיעות דמיושב' ועד לאחר סיום 'תקיעות דמעומד' (שבתפילת מוסף) - אין לתוקע ולציבור היוצאים ידי חובתם ממנו להפסיק בדיבור, מלבד עניינים הקשורים לתקיעות או לתפילה, אך אם עבר אחד מהם והפסיק בדיבור - אינו צריך לחזור ולברך²¹⁵. אכן, ניתן להפסיק לברכת "אשר יצר"²¹⁶.

המקריא

כ. נוהגים שליד התוקע עומד 'מקריא' - אדם המקריא לפניו את התקיעות, ועליו לעשות זאת כשהוא מורה באצבעו בסידור ואינו מקריא בדיבור²¹⁷.

כא. התוקע מאריך בתקיעתו עד שהמקריא מסיר את אצבעו²¹⁸. ולכן כדאי שהמקריא יחזיק לפניו שעון וכיו"ב למדידת הזמן הנדרש לכל תקיעה.

כב. במידה ולא תקע התוקע כפי הדין - מחזירו 'המקריא' למקום

שצריך לחזור לפי ההלכה, ולכן 'המקריא' צריך להיות בקי בדיני התקיעות.

כג. כן יש לו להקפיד, שבמקום שהתוקע תקע באופן לא נכון וצריכים להחזירו רק 'לשברים' או 'לתרועה' ולא 'לתקיעה' שבתחילת הסדר - אין לו להחזירו יותר מכך, כיון שאין לתקוע ביום-טוב תקיעות לחינם²¹⁹.

כד. נוהגים שה'מקריא' הוא הש"ץ דשחרית (ובתנאי שבקי הוא בהלכות התקיעות. וראה בהערה)²²⁰.

וידי התוקע

כה. בין תקיעת סדר תשר"ת לסדר תש"ת ובין תקיעת סדר תש"ת לסדר תר"ת, מתוודה התוקע בלחש²²¹, ולמעשה המנהג שאין מתוודים בפה אלא במחשבה, ותוכן הוידוי אינו על עוונות כ-אם ענין הגעגועים, כבן המתגעגע לאביו²²².

סיום התקיעות

כו. לאחר התקיעות אומרים התוקע וכן הציבור "ובכן יהי רצון מלפניך" וכו' הנדפס במחזורים²²³.

כז. לאחר סיום התקיעות, אומרים ג' הפסוקים: "אשרי העם" וגו', "בשמך יגילון" וגו', "כי תפארת" וגו', התוקע אומרם בניגון מיוחד²²⁴ והקהל חוזר אחריו פסוק בפסוק²²⁵.

כח. נוהגים שבסיום התקיעות התוקע פונה במבטו אל הקהל והם מביטים בפניו²²⁶.

כט. פירוט דיני תקיעת שופר, ההנהגה בטעויות בתקיעות והלכות הנחוצות ל'מבצע שופר' - פורטו להלן פרקים טו-טז.

תפלת מוסף

"הנני העני ממש"

א. את תפילת 'הנני העני ממש' אומר הש"ץ בלבד.

'תקיעות דמעומד'

ב. במהלך תפילת מוסף, בתפילת לחש ובחזרת הש"ץ תוקעים מספר פעמים, בין פסוקי מלכויות וזכרונות ושופרות, ותקיעות אלו נקראות "תקיעות דמעומד".

ג. תקיעות אלו תוקעים רק כאשר מתפללים בציבור, אבל המתפלל ביחידות אינו תוקע בתפילת מוסף²²⁷.

ד. בתקיעות אלו אין צריך התוקע לעמוד על בימת הקריאה, ויכול לתקוע כשהוא עומד במקומו²²⁸. אך בבית חיינו נוהגים שהתוקע עומד על בימת הקריאה²²⁹.

ה. אין מקרין את התוקע ב"תקיעות דמעומד", לא בתפילת הלחש ולא בחזרת הש"ץ וגם לא בתקיעות שלאחרי חזרת הש"ץ²³⁰.

ו. בתפילת מוסף בלחש, לפני התקיעות, הש"ץ או התוקע דופק

219. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"ב.

220. שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"י.

221. ולהעיר, שרבותינו נשיאינו, בעת שלא תקעו בעצמם שימשו כ'מקריא' (ראה המובא באוצר מנהגי חב"ד ע' קיט. וש"ט), ויתכן שלא דוקא שהבעל שחרית משמש כ'מקריא' אלא ניתן לכבד בזה כל אדם ירא שמיים היודע את הלכות התקיעות.

222. כמובא בסידור אדה"ז.

223. שאין מתוודים בראש-השנה - ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"ב. אגרות קודש חכ"ב ע' תקיא ואילן. לפי לקוטי דיבורים ח"א ע' 102. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קד ואילן. ושם, בשם הרב שלמה חיים קסלמן ע"ה, שהיודי בלחש הוא ציור פני הרב. וראה לעיל הע' 196 ממכתב הבעש"ט.

224. אוצר מנהגי חב"ד שם עמ' קכו

225. ספר הניגונים ניגון יט

226. ספר המנהגים ע' 56.

227. קונטרס לימוד החסידות ע' 11. וראה המלך במסיו ח"א ע' קיג. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קכו.

228. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"א וס"ז. סי' תקצו ס"א.

229. שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ט.

230. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 30 הע' 160. ושם, ש"י אומרים שכך הורה הרבי לתוקע דמעומד, הרה"ח ר' יוסף מנחם מענדל טננבוים ע"ה.

231. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלד.

204. שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"ד וס"ח. סי' תקפט ס"ז. וראה גם להלן בפנים פט"ו ס"א.

205. משנה ברורה סי' תקפה ס"ב. וראה גם להלן בפנים פט"ו ס"א.

206. שו"ע אדה"ז סי' תקפט ס"ה.

207. שם ס"ו.

208. משמעות שו"ע אדה"ז שם.

209. ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז סי' תקצ ס"א-ב תקנת חכמים בזה. ונראה מדברי אדה"ז, שלאחר תקנת חכמים זו הרי כן הוא קיום מצות התורה ואין לפחות מכך מדינא - ראה הלשון בשו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ג (ובעיקר ב)ס"ז, סי' תקצו ס"א. ועוד. וי"ל דכך היא שיטת הרמב"ם הל' שופר פ"ג ה"ב-ג בזה, דלא כרב האי גאון המובא בראש-השנה פ"ד ס"י ובשו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ד בשם "יש נוהגין". וכ"כ המשנ"ב ועוד.

210. אבל יחיד אין לו לתקוע לעצמו בתפילת מוסף, כמפורש בשו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ז.

211. סידור אדה"ז על אתר.

212. ספר הניגונים ניגון יח.

213. שו"ע אדה"ז סי' קכד ס"ב, ושם: "ואם ענה - אפשר שלא יצא ידי חובתו".

214. שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ז.

215. שם.

216. ראה נטעי גבריאל, הל' ראש-השנה, פ"ד סוס"א. וש"נ.

217. ספר המנהגים ע' 56.

218. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קיט.

כא. נוהגים לתקוע 'שברים-תרועה' בתקיעות אלו בנשימה אחת, כמו ב"תקיעות דמיושב"²⁴⁸. ואם תקע בהפסק נשימה - אינו מעכב. כב. אין מקרין את התוקע בתקיעות אלו²⁴⁹. כג. בסיום התקיעות תוקעים תקיעה גדולה, כבסדר "תקיעות דמיושב"²⁵⁰. כד. תקיעות אלו אינן לעיכובא, כיון שכבר יצאו הציבור ידי חובתן. אולם אם יש הסומכים על תקיעות אלו כדי לצאת ידי חובתן, יש להם לכוון לצאת ידי חובה, וכן התוקע יכוון להוציאם ידי חובה בתקיעות אלו וינהג בהם כדין כל הטעויות שבתקיעות²⁵¹. כה. לאחר סיום התפילה אומרים "שש זכירות".

יא. במהלך היום

א. למרות שאין לתקוע תקיעות לחינם, "מותר לומר לקטן שיתקע בכדי שיתלמד, בין שהגיע לחינוך ובין שלא הגיע לחינוך, ומותר לו לתקוע כל היום... לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצוות"²⁵². ב. על פי הוראת כ"ק אדמו"ר יוצאים בימי ראש-השנה לזכות את אחינו בני ישראל בשמיעת קול השופר, והיינו לברך ולתקוע להם את 30 הקולות המחויבים מן הדין, והן ג' פעמים תשר"ת, ג' פעמים תש"ת וג' פעמים תר"ת. ולהלן פט"ז פורטו בהרחבה ההלכות הנחוצות לתוקע ב'מבצעים'. ג. כאמור, בכל רגע פנוי ביום יש להרבות באמירת פרקי תהילים.

סעודת היום

ד. סדר קידוש היום: "תקעו" וגו', "כי חוק" וגו', ואין אומרים "אלה מועדי" וגו', וגם לא "אתקינו סעודתא" כו' (מלבד כשחל בשבת)²⁵³. ה. השוכח "יעלה ויבוא" בברכת המזון ביום ראש-השנה - ראה לעיל פ"ו סכ"ה-כ"ו.

שינה בראש-השנה

ו. נוהגים שלא לישון בראש-השנה ביום²⁵⁴. והיושב בטל הרי הוא כישן²⁵⁵. ז. בשעת הצורך ניתן להקל בשינה לאחר חצות היום, גם ביום א' דראש-השנה²⁵⁶.

יב. סדר "תשליך"

א. אחר תפילת מנחה ביום א' דראש-השנה (כשחל בחול), קודם שקיעת-החמה, טוב לילך מחוץ לעיר אל באר מים או מעין שיש בו דגים²⁵⁷ ואומרים שם סדר "תשליך"²⁵⁸. ב. באם אפשר, מדייקים לראות את הדגים שבמים²⁵⁹. ג. אם כבר שקעה החמה, ניתן לאומרו עד צאת הכוכבים²⁶⁰. ד. כשאין בקרבת מקום באר מים או מעין, ניתן לדחות את אמירת ה"תשליך" לעשרת ימי תשובה, ביום "ג' מדות" (ח' תשרי,

על השולחן כדי לסמן לציבור שעומדים לתקוע²³¹. אם נמצא המתפלל באמצע הברכות והחלו לתקוע - יעצור וישמע את התקיעות למרות שאינו בין הברכות. וכן אם הקדים וסיים הברכה לפני התוקע - יעצור וימתין לתקיעות²³².

חזרת הש"ץ

ז. מכיון שאסור לש"ץ לעקור רגליו באמצע 'חזרת הש"ץ' לכן יעמוד כבר מתחילת שמו"ע קצת רחוק מעמוד התפילה באופן שיוכל לכוון על פניו ב"עלינו לשבח", כדלהלן²³³. ח. כ"ק אדמו"ר נהג לעמוד בעת אמירת פיוט "לא-ל עורך דין" וכן באמירת "ונתנה תוקף"²³⁴.

"עלינו לשבח"

ט. פותחים הארון לאמירת "עלינו לשבח" שבחזרת הש"ץ, וכשאומרים "ולא שם חלקנו כהם" סוגרים הארון²³⁵. י. אין רוקקים באמירת "שהם משתחווים להבל ולריק"²³⁶. יא. באמירת "ואנחנו כורעים" חוזרים ופותחים הארון, וכורעים ונופלים על פניהם הש"ץ והקהל, זאת גם כשחל בשבת²³⁷. יב. צורת כריעה והשתחויה זו שונה מנפילת אפים שבכל יום, בה נופלים רק על היד, אלא צריך לנגוע בראשו בקרקע. יג. לצורך זה, אם מדובר ברצפת אבנים או שיש וכדו' - יש לשטוח תחילה מפה או מגבת להפסיק בין ראשו לקרקע²³⁸. אולם אם מדובר ברצפת קרשים וכיו"ב - אין נוהגים להחמיר בזה²³⁹. יד. כשמגיעים למילים "ואנחנו כורעים" עושים את הכריעה, ולאחר מכן, במילה "משתחווים" עושים את ההשתחויה. טו. סדר הכריעה וההשתחויה הוא כדלהלן: תחילה כורעים על הברכיים וגודלי הרגליים, ואחר-כך על גודלי הידיים²⁴⁰, כאשר שאר האצבעות קפוצות לתוכם²⁴¹.

לאחר מכן מכופפים את הראש עד שנוגעים עם המצח בקרקע ומתרוממים עם הברכיים, כך שבזמן זה נשאר עומד אל אצבעות רגליו וגודלי ידיו בלבד לרגע קט²⁴². טז. נשים אינן כורעות ומשתחוות²⁴³.

יז. מכיוון שכאמור אסור לש"ץ לעקור רגליו בעת התפילה, לכן העומדים לידו יסייעו לו לקום מה'כריעה' מבלי שיצטרך לעקור רגליו²⁴⁴.

יח. בשעה שהש"ץ מסיים "הוא אלוקינו, אין עוד" וכו' אומר הקהל את פסוקי "אתה הראת", ויש לו להאריך מעט בזה עד שיסיימו הקהל לומר את הפסוקים, ואז יתחיל באמירת "אוהילה לא-ל"²⁴⁵.

סיום התפילה

יט. בסיום התקיעות שאחר 'קדיש תתקבל', אין תוקעין תקיעה גדולה²⁴⁶. כ. לאחר סיום התפילה ושיעור תהילים היומי, תוקעים שלושים תקיעות נוספות, כדי לערבב את השטן²⁴⁷.

231. שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' לו.

232. ראה מטה אפרים סי' תקצא סק"ג.

233. ראה מטה אפרים סי' תקצב סק"א.

234. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלא.

235. מחזור השלם.

236. 'רשימות חוב' פג ע' 10. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22 הע' 109.

237. מחזור השלם.

238. כמבואר בשו"ע או"ח ס"ו קלא. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22 הע' 110.

239. ספר המנהגים ע' 57. צמח צדק פסקי-דינים, חידושים על הרמב"ם הל' תפילה פ"ה ה"ג.

240. 'רשימות' חוברת ד ע' 10.

241. הנהגת כ"ק אדמו"ר - אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלב.

242. 'רשימות' שם.

243. כנראה מטעמי צניעות - ראה שו"ת תשובות ונהגות ח"ב או"ח ס"ו ער.

244. מטה אפרים סי' תקצב סק"א.

245. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22.

246. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלו.

247. מחזור.

248. שבת המועדים ע' 30 הע' 12, שכך תקעו אצל כ"ק אדמו"ר הרי"צ ואצל כ"ק אדמו"ר.

249. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלח.

250. מחזור, ודלא כמ"ש באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלח.

251. ראה גם להלן סופט"ו.

252. שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"ב.

253. ספר המנהגים ע' 57. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלט. וש"נ.

254. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ו.

255. שם.

256. ראה נטעי גבריאל, הל' ראש-השנה, פס"ו סי"ט ובהע' לח. וש"נ.

257. שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ו.

258. אוצר מנהגי חב"ד שם.

259. ראה דרכי משה סי' תקפג סק"ב. תורת מנחם תנש"א ח"ב ע' 378.

260. מטה אפרים סי' תקפג סק"ד.

וכשחל בשבת - ז' תשרי²⁶¹. אם לא יוכלו לעשות כן²⁶² - אפשר לאומרו ליד בור מים שאינו מים חיים²⁶³, ובשעת הדחק אפשר לאומרו אפילו ליד ברז פתוח²⁶⁴.

ה. בעת ההליכה ל"תשליך" ובזמן אמירתו, יש להיזהר שלא תיווצר תערובת של גברים ונשים²⁶⁵.

ו. בסדר ה"תשליך" אומרים שלש-עשרה מדות שבפסוקים "מי א-ל כמוך", שהן כנגד שלש-עשרה מדות הרחמים, ויכוון בכל מידה אל מידה אחת שבפסוק "ה' א-ל רחום", ולא יאמרם בפה. לאחר מכן אומרים: "מן המצר" עד "מבטוח בנדיבים" ומכוונים לט' מדות שבפרשת שלח, ואומרים מזמור "רננו צדיקים". אחר-כך אומרים הפסוק "לא ירעו... כמים לים מכסים" ו"יהי רצון"²⁶⁶.

ז. לאחר סיום אמירת סדר ה"תשליך", מנערים את שולי הטלית-קטן²⁶⁷.

יג.

יום ב' דראש-השנה

הכנה ליום ב' דראש-השנה

א. כיון שקדושת ב' הימים של ראש-השנה היא קדושה נפרדת ואינה המשך אחד, אסור להכין שום דבר מיום א' דראש-השנה ליום ב', הן בדברים האסורים משום מלאכה, כגון בישול והדלקת הנר, והן בדברים האסורים מחמת טרחא, כגון הדחת הכלים, עריכת השולחן, גלילת ספר-התורה, וכן הבאת מחזורים לבית הכנסת²⁶⁸.

הדלקת נרות

ב. יש להיזהר להכין את הנרות ולהדליקן - רק לאחר צאת-הכוכבים (לפי אופק תל אביב 19:21). את הנרות יש להדליק אך ורק מאש הדולקת מערב יום-טוב.

ג. על הנרות מברכים כמו בליל א': "להדליק נר של יום הזכרון" ו"שהחיינו" (ואם טעתה בנוסח הברכה ראה לעיל פ"ב ס"כ).

נוסח ברכת הדלקת נרות ליל ב' דראש השנה:

ברוך אתה אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוְּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם תְּזַכְּרוֹן.

ברוך אתה אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְיָמֵנוּ הַזֶּה.

ד. יש להניח לפניו בשעת הברכה פרי חדש, ובעת שמברכת "שהחיינו" תסתכל עליו ותכוון להוציאו ידי חובה. מסיבה זו, יש להדליק את הנרות סמוך לקידוש, כדי לסמוך את ברכת "שהחיינו" לאכילת הפרי החדש²⁶⁹.

אכן, אשה הלובשת בגד חדש להדלקת נרות - יכולה לברך "שהחיינו" בהדלקת נרות ואינה צריכה להניח לפניו פרי חדש, וכן אינה צריכה להדליק נרות בסמוך לקידוש (אלא שתיזרה שתדליק לאחר צאת-הכוכבים, וכנ"ל).

ה. גם מי שאין לה פרי חדש או בגד חדש, מכל-מקום מברכת "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות²⁷⁰.

קידוש

ו. סדר הקידוש - כביום א' דראש-השנה, ראה לעיל פ"ב ס"ב ואילך.

ז. נוהגים בלילה זה להניח פרי חדש לפני המקדש, ויתן עיניו בו בברכת "שהחיינו", אולם גם אם אין לו פרי חדש יאמר "שהחיינו"²⁷¹.

סעודת ליל ב' דר"ה

ח. בלילה השני, סדר הסעודה שונה מהלילה הראשון, ומיד לאחר הקידוש, לפני נטילת ידיים לסעודה, אוכלים מפרי חדש, עליו כיוונו בברכת "שהחיינו" בשעת הקידוש²⁷². אולם אם לא כיוון להוציא אותו בברכת "שהחיינו" שבקידוש, אף שהיה לפניו בשעת הקידוש, וכן אם לא היה לפניו בשעת הקידוש, אף שכיוון להוציא אותו - מברך עליו "שהחיינו" בנפרד²⁷³.

ט. הגם שהפרי חדש מובא לצורך ברכת "שהחיינו" של המקדש²⁷⁴, נהוג שגם השומעים טועמים ממנו, ואם לא ברכו לפני כן שהחיינו בעצמם (כגון ילדים ובחורים שאינם מדליקים נרות בעצמם ולא קידשו בעצמם, וכיו"ב) - מברכים עליו "שהחיינו" לפני ברכת הפרי²⁷⁵.

י. מברכים ואוכלים מהפרי החדש שיעור כזית²⁷⁶ ומברכים ברכה אחרונה (רק על הפרי, אך לא על יין הקידוש), ולאחר מכן נוטלים ידיים לסעודה²⁷⁷.

יא. אכילת ה'סימנים' היא רק בלילה הראשון של ראש-השנה ולא בלילה השני²⁷⁸.

הזכרת נשמות

יב. מנהג רבותינו נשיאינו 'להזכיר נשמות' בלחש ביום ב' דראש-השנה, לאחר קריאת התורה, קודם התקיעות, "וכאו"א יחליט כיצד להתנהג בעניין זה"²⁷⁹. ולמעשה, נהוג להזכיר נשמות בלחש, ואין הציבור שיש לו הורים יוצא מבית-הכנסת.

סדר התקיעות

יג. סדר התקיעות ביום ב' הוא כמו ביום א'.

יד. ה'בעל-תוקע' מברך גם "שהחיינו", ולכתחילה עליו ללבוש בגד חדש שיהיה עליו בשעת ברכת שהחיינו²⁸⁰.

התוועדות וניגונים

טו. אחרי תפילת מנחה נוהגים ליטול ידיים לסעודה והתוועדות, ובמהלכה מנגנים את ניגוני רבותינו נשיאינו, ומזכירים אותם לפני כל ניגון.

טז. אם נמשכה ההתוועדות אל תוך הלילה, בברכת-המזון יש להזכיר "יעלה ויבוא".

יד.

מוצאי ראש-השנה

לימוד החסידות במוצאי ראש-השנה

א. כ"ק אדמו"ר הציע "לחבר השעות דראש-השנה והתחלת מוצאי ראש-השנה בלימוד החסידות, ובשביל אשר לנו נשיאינו - יומשך גם לנו בכל עניינינו אור החסידות עד למטה מטה"²⁸¹.

מוצאי התג

(צאת החג: ירושלים 19:31, תל אביב 19:33, חיפה 19:33, באר שבע 19:32)

271. סידור אדה"ו.

272. ספר המנהגים ע' 56. בטעם הדבר ראה אגרות קודש ח"ג ע' רט.

273. ראה אשל אברהם (בוטשאטש) סי' רכה. קצות השולחן סי' סג בה"ש ס"ק י.

274. מטה אפרים סי' תר סק"ו.

275. שם. וכ"כ בסידור יעב"ץ. אשל אברהם תנינא סי' תר.

276. כמוכן שאם הפרי חדש מעורב עם פירות אחרים, כגון בקומפוט וכיו"ב, אין צורך לאכול דוקא ממנו כזית אלא כל הפירות מצטרפים לשיעור כזית.

277. ספר השיחות תש"ה ע' 4. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' פא-פב.

278. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב. ושם, שפעם אירע שהביאו לפני כ"ק אדמו"ר רימונים בלילה השני, וכ"ק אדמו"ר התפלל מדוע לא הביאום בלילה הראשון, ולא אכלם.

279. ראה תורת מנחם תשמ"ג ח"א ע' 56.

280. שו"ע אדה"ו סי' תר ס"ז.

281. אגרות קודש ח"ד ע' תצח.

261. כהנהגת כ"ק אדמו"ר הרי"צ - ראה המלך במסיבו ח"ב ע' כ. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קמה. וש"נ.

262. שכן מהנהגת כ"ק אדמו"ר הרי"צ שבהערה הקודמת משמע שלא עשה כן לכתחילה והעדיף לקיים ה"תשליך" בעש"ת.

263. ראה כף החיים סי' תקפג סק"ל.

264. הוראת כ"ק אדמו"ר, הובאה בכפר חב"ד גל' 536 ע' 14.

265. ראה קצה המטה סי' תקצח סק"ז.

266. סידור אדה"ו.

267. ספר המנהגים ע' 57.

268. ראה שו"ע אדה"ו סי' תקג ס"ב-ג. מטה אפרים סי' תקצח סק"ח.

269. מטה אפרים סי' תקצט סק"ט. סי' תר סק"ו. וראה באלף למטה שם סק"ה.

270. שו"ע אדה"ו סי' תר ס"ה-ו.

- ב. בתפילת ערבית אומרים "אתה חוננתנו", וכן מוסיפים כל ההוספות השייכות לעשרת ימי תשובה.
- ג. טעה ואמר "הא-ל הקדוש" - ראה לעיל פ"ה ס"א ואילך. טעה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט", אם נזכר תוך כדי דיבור וחזר ואמר "המלך המשפט" - יצא, ואם נזכר לאחר כדי דיבור או שהתחיל את הברכה שלאחריה - אינו חוזר, אבל טוב שיחזור ויתפלל בתורת נדבה, ואין צריך לחדש בה דבר, כיון שחזור מחמת הספק.²⁸²
- ד. מנהגנו להתחיל ההבדלה ב"הנה א-ל ישועתי"²⁸³, ואין מברכים על הגר ועל הבשמים²⁸⁴.. ואין אומרים "ויתן לך".

טו.

דיני תקיעת שופר וטעויות בתקיעות²⁸⁵

הבהרה להבנת הבא לקמן: "סדר" תשר"ת = תקיעת שלוש פעמים תשר"ת. "בבא" = פעם אחת תשר"ת מתוך שלושת הפעמים שב"סדר" תשר"ת. וכן הוא בתש"ת ותר"ת.

התקיעות

- א. התוקע צריך לתקוע בעמידה, ויזהר שלא להישען על הבימה וכיו"ב בשעת התקיעות, אך בדיעבד אם תקע אפילו מיושב - אינו צריך לחזור ולתקוע מעומד²⁸⁶. וכאמור²⁸⁷, נהוג שגם הציבור עומדים בעת התקיעות.
- ב. אם הדבר אפשרי, טוב לתקוע בצד ימין של פיו. וכן יטה את פיו הרחב של השופר כלפי מעלה ולא יטנו לצדדים²⁸⁸.
- ג. כל הקולות כשרים לתקיעת שופר, ולכן גם כאשר צליל התקיעה [דק, עבה, וכיו"ב] משתנה מתקיעה אחת לחברתה או אפילו באותה תקיעה - יוצאים ידי חובה לכתחילה²⁸⁹.
- ד. בין כל תקיעה ותקיעה יש להפסיק בנשימה, מלבד כשתוקעים תשר"ת בתקיעות דמיושב" (בלבד), שאז אין להפסיק בנשימה בין 'שברים' ו'תרועה', אלא יש לעשות בנשימה אחת, אך בהפסק זמן מועט ביניהם ('הפסק משהו') כדי שיחשבו לשני קולות²⁹⁰.
- ה. אין להפסיק בנשימה באמצע ביצוע 'שברים' או באמצע ביצוע 'תרועה', ואם הפסיק - חוזר²⁹¹, פעמים חוזר לבצע את 'שברים' או 'תרועה' עצמם ופעמים עליו לחזור מה'תקיעה' שבתחילת הבבא, כדלהלן בדיני 'טעות בתקיעות'.

אורך התקיעות

- ו. אורך 'תקיעה' שבכל סדר מתשר"ת, תש"ת, תר"ת - נגזר מאורך 'שברים' או 'תרועה' או 'שברים-תרועה' שבאותו סדר, דהיינו שאורך 'תקיעה' שבסדר תשר"ת צריך להיות לפחות באורך 'שברים' ו'תרועה' ביחד, בסדר תש"ת באורך של 'שברים' ובסדר תר"ת באורך של 'תרועה'.
- ז. באופן מעשי, כיון שנפסק לפועל ש"תרועה" היינו תשע טרומיטין (=קולות קצרים) [שהן 2.5 שניות], ו'שברים' היינו שלוש קולות שכל אחד מהם באורך ג' טרומיטין [ובסה"כ זה כשיעור תשע טרומיטין - שהן 2.5 שניות, כנ"ל], לכן בתשר"ת

ה'תקיעה' תהיה קרוב ל-5 שניות, ובתש"ת ותר"ת ה'תקיעה' תהיה 2.5 שניות²⁹² (ולהלן יתבאר מנהג חב"ד באופן תקיעת ה'שברים' ו'ה'תרועה').

ח. יצוין, כי מנהג רבותינו נשיאינו להוסיף ב'תקיעה' האחרונה שבכל בבא כשיעור כל הקולות שלפניה באותה בבא, כגון: בתשר"ת - ה'תקיעה' האחרונה שבבבא כאורך ה'תקיעה' ו'ה'שברים' ו'ה'תרועה' שלפניה יחד. בתש"ת - ה'תקיעה' האחרונה שבבבא כאורך ה'תקיעה' ו'ה'שברים' שלפניה יחד, ובתר"ת - התקיעה האחרונה שבבבא כאורך ה'תקיעה' ו'ה'תרועה' שלפניה יחד²⁹³.

ט. ה'שברים' למנהגנו הם שלשה קולות ומחצה²⁹⁴, כאשר כל קול צריך להיות באורך של ג' טרומיטין, ולאחר ג' קולות שאורכו של כל אחד מהם הוא כשיעור ג' טרומיטין מוסיפים עוד קול אחד קצר²⁹⁵.

י. באופן תקיעת ג' ה'שברים' למעשה, ישנן דעות שונות, האופן הא' : טו או טו, טו או טו, טו או טו, טו או טו. האופן הב' : טו או טו, או או טו, או או טו, טו או טו.

יא. ה'תרועה' מעיקר הדין היא ט' טרומיטין, אך מנהגנו להאריך בטרומיטין²⁹⁷.

טעות בתקיעות

יב. התוקע צריך לדעת באיזו תקיעה הוא אוהז, ולכוון לתקיעה הנכונה, שלולא זאת יכול הוא לפסול את התקיעה. לדוגמא: אם בעת שתקע 'תקיעה' אחרונה של סוף סדר תשר"ת חשב שהוא כבר ב'תקיעה' הראשונה של סדר תש"ת, אף ששם לב לכך לאחר התקיעה ותקע שוב תקיעה חדשה לתש"ת - לא יצא ידי חובת תשר"ת, ועליו לתקוע שוב את ה'תקיעה' האחרונה של תשר"ת²⁹⁸.

מאידך, אם התבלבל בין התקיעות שבתוך הסדר, כגון שתקע 'תקיעה' אחרונה של בבא הראשונה דתשר"ת וחשב שהיא ה'תקיעה' של תחילת בבא השניה - יצא ידי חובה²⁹⁹.

יג. כאמור, בין תקיעה אחת לחברתה יש לעשות הפסק נשימה, ואם לא הפסיק בנשימה, אפילו אם עשה רווח בין התקיעות (אך ללא נשימה) - צריך לחזור לראש הבבא³⁰⁰.

וב'שברים-תרועה' שבסדר תשר"ת [שב'תקיעות דמיושב'], שכאמור יש לעשותם בנשימה אחת (אך בהפסק משהו), אם לא תקע אותן בנשימה אחת - חוזר לתחילת הבבא, אך בשעת הדחק, אם לא חזר ותקע שנית - יצא ידי חובתו³⁰¹.

יד. יש טעויות שעבורן מספיק לחזור על אותו הקול בלבד שטעה בו ולהמשיך על הסדר, ויש טעויות שעבורן צריך לחזור לתחילת הבבא, והדבר תלוי בסוג הטעות, וכדלהלן. וכמובן, תמיד יש להפסיק בנשימה לפני שתוקע את הקול המתוקן.

טו. טעויות בסדר תשר"ת: תקע 'שברים' באופן חלקי, כגון שני שברים במקום שלושה, והמשיך והריע 'תרועה' ולא הפסיק בנשימה ביניהם - אינו צריך לחזור ל'תקיעה' של תחילת אותו הבבא אלא תוקע שוב 'שברים-תרועה' כדין וממשיך משם כרגיל,

292. ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז שם ס"ד וס"ו.

293. כ"ק אדמו"ר הרי"צ הורה לבעל תוקע שאורך התקיעה שבסוף תשר"ת תהיה באורך של התשר"ת שלפניה וכן התקיעות שבסוף תש"ת ותר"ת יהיו באורך הקולות שלפניהם - תורת מנחם - רשימת היומן ע' שדמ. וכן נהגו כ"ק אדמו"ר הזקן וכ"ק אדמו"ר מהר"ש - היומן יום חלק שני (תורת מנחם - רשימת היומן ע' תפא).

294. אגרות קודש ח"כ ע' לט. המלך במסיבו ח"א ע' נה ואילך. וראה אוצר מנהגי תב"ד אלול-תשרי ע' קכא. וש"נ.

295. עיין היטב שו"ע אדה"ז שם ס"ו.

296. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם.

297. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. תורת מנחם - רשימת היומן ע' שדמ. וראה אוצר מנהגי תב"ד שם ע' קכג עד כמה היו מאריכים רבותינו נשיאינו בטרומיטין. וש"נ.

298. שו"ע אדה"ז ס"י תקצ ס"ג.

299. ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ח.

300. ראה שם ס"ט.

301. כמבואר בשו"ע אדה"ז שם, שהמנהג במדינותינו היה לתקוע תקיעות אלו עם הפסק נשימה. וראה גם להלן לענין התקיעות במבצע שופר.

282. שו"ע אדה"ז ס"י תקפא ס"ב.

283. פרי מגדים מוש"ב ריש ס"י תצא.

284. שו"ע אדה"ז ס"י תצא ס"א.

285. הבא לקמן הוא דיני תקיעת שופר השייכים לתוקע, סדר תקיעת שופר בסדר התפילה פורט בהרחבה לעיל פ"ט.

286. שו"ע אדה"ז ס"י תקפא ס"א.

287. לעיל פ"ט ס"ג.

288. רמ"א ס"י תקפא ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ו-ז.

289. שו"ע אדה"ז ס"י תקפ"ט ס"ט וס"ח.

290. שו"ע אדה"ז ס"י תקצ ס"ט.

להעיר, שכ"ק אדמו"ר היה תוקע שברים ותרועה בסדר תשר"ת בנשימה אחת ללא כל הפסק ביניהם, וכן נהג גם בשנים בהם היה מקריא, ע"י נתינת אצבע על השברים ועל התרועה יחד - ראה קובץ הערות וביאורים ג' לתלה ע' 99. ולהעיר משה"ת אבני נזר או"ח ס"י תמד.

291. שו"ע אדה"ז ס"י תקצ ס"ד.

זמן התקיעות

- ב. לכתחילה ניתן לתקוע בשופר החל מזמן הנץ-החמה³¹⁴, אולם אנשים שמסיבות שונות לא יוכלו לתקוע להם לאחר מכן - מותר לתקוע להם כבר מעלות השחר³¹⁵. וראה הבהרה חשובה בענין, להלן ס"ט.
- ג. אם צריך לתקוע לפני התפילה עבור מישהו שלא יוכל לתקוע עבורו לאחר מכן - הדבר מותר, גם אם בשל כך יפסיד תפילה במנין³¹⁶.
- ד. יש לסיים את התקיעות לפני שקיעת-החמה³¹⁷, אך גם לאחר השקיעה ניתן לתקוע עד צאת הכוכבים - ללא ברכה³¹⁸. ואפילו אם מתחיל לתקוע לפני השקיעה ויודע שיסיים לאחר השקיעה³¹⁹ לא יברך.
- ה. כשחל היום השני של ראש-השנה בערב שבת, אין לתקוע כלל לאחר השקיעה³²⁰.

כוונה לצאת ידי חובה

- ו. על התוקע להתכוון להוציא את השומעים ידי חובתו, וכן על השומע להתכוון לצאת ידי חובה, ואם אחד מהם לא כיוון - לא יצא השומע ידי חובתו.
- ז. כוונת התוקע לא צריכה להיות מיוחדת למי שרוצה להוציאו ידי חובה, אלא מספיקה כוונה כללית שמתכוון להוציא את כל מי שישמענו³²¹. ולכן כדאי להשתדל לכוון כן בפירוש בכל פעם שתוקע, וכך יוכל להוציא גם אנשים שאינו מודע לכך ששומעים אותו, כפי שהדבר מצוי כשתוקע בשופר ברחובה של עיר ובבתי רפואה וכיו"ב.
- ח. כאמור, גם השומעים מחויבים לכוון לצאת ידי חובה בשמיעת התקיעות, וראוי לעוררם על כך. עם זאת, גם מי שאינם יודעים לכוון, יש לראות בעצם הטיית אונם להקשיב לתקיעות - רצון לצאת ידי חובת המצוה³²².
- ט. התוקע עבור אחרים ואינו מעוניין לצאת ידי חובה בתקיעה זו, כגון שתוקע להם לפני תפילתו, ובדעתו לשמוע את התקיעות לאחר מכן בבית הכנסת, יכוון בתקיעות שתוקע לאחרים שלא לצאת בהם ידי חובתו³²³.

הברכות

- י. מי שכבר שמע את התקיעות בבית-הכנסת ויצא ידי חובתו, ועתה תוקע עבור אחרים, אם הם יודעים את הברכות - יברכו הם את הברכות "לשמוע קול שופר" ו"שהחיינו", ורצוי שאחד השומעים יברך עבור כולם.

- אך אם הפסיק בנשימה בין ה'שברים' וה'תרועה' הנ"ל - צריך לחזור ל'תקיעה' של תחילת הבבא³⁰².
- טז. אבל אם טעה בסדר תשר"ת והפך את סדר התקיעות, שלאחר ה'תקיעה' החל להריע 'תרועה' במקום 'שברים' - עליו לחזור ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁰³.
- יז. טעויות בסדר תשר"ת: תקע 'תקיעה' ולאחריה טעה והריע 'תרועה' במקום 'שברים' - אינו מועיל שיחזור ויתקע 'שברים' כראוי, אלא יחזור ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁰⁴.
- כמו כן, אם טעה ולאחר שתקע 'שברים' הפסיק בנשימה ותקע בטעות שוב 'שברים'³⁰⁵ - חוזר ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁰⁶.
- יח. טעויות בסדר תר"ת: תקע 'תקיעה' ולאחריה טעה ותקע 'שברים' במקום 'תרועה' - אינו מועיל שיחזור ויתקע 'תרועה' כראוי אלא יחזור ל'תקיעה' שבתחילת הבבא.
- כמו כן, אם טעה ולאחר שהריע 'תרועה' הפסיק בנשימה ותקע בטעות שוב תרועה - חוזר ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁰⁷.
- יט. במקרה שבסדר תר"ת הריע ג' טרומיטין ונפסק קולו של השופר - אינו יכול להסתפק בכך שיריע שוב אלא צריך לחזור שוב ל'תקיעה' שבתחילת הבבא, כיון שכאשר הריע כבר ג' טרומיטין - יצא ידי חובה לפי דעה אחת, ולכך יש צד שהמשך התרועות שיריע יהוו הפסק³⁰⁸.
- והוא הדין גם בסדר תשר"ת, במידה ותקע 'שברים' כדין, אך ב'תרועה' תקע ג' טרומיטין ונפסק קולו, שצריך לחזור ל'תקיעה' הראשונה של הבבא³⁰⁹.
- כ. בכל מקום שצריך לחזור ולתקוע מתחילת ה'תקיעה' הראשונה של אותה הבבא, אם שם לב לטעותו בעת שתקע את ה'תקיעה' האחרונה שכבבא זו - תקיעה זו עולה לו במקום ה'תקיעה' הראשונה שהיה צריך לחזור עליה וממשיך משם על הסדר³¹⁰.
- אך אם שם לב לטעותו רק לאחר שכבר התחיל בבא אחרת של תקיעות (כגון שטעה בבבא הראשונה של תשר"ת ונזכר רק לאחר שהתחיל את הבבא השנייה של תשר"ת) או אפילו אם כבר התחיל סדר אחר (כגון שטעה בתשר"ת ונזכר לאחר שהתחיל תשר"ת או תר"ת) - גומר את כל הסדר שעומד בו ואחר כך תוקע את הבבא שטעה בה בלבד³¹¹.
- כא. דיני החזרה במקום שטעה הינם רק בתקיעות דמיושב ומעומד, כיון שמברך עליהם, אבל אם טעה בשלושים קולות האחרונים שתוקעים לאחר סיום התפילה - אינו חוזר, שאינם אלא מנהג³¹², אלא אם כן מכוון להוציא בהם ידי חובה מכל סיבה שהיא.

טז.

הלכות הנהוצות ל'מבצע שופר'

הכנות התוקע

- א. על המתכוון לצאת ל'מבצע שופר', ככל 'בעל תקיעה', להכין את עצמו לתקיעת שופר הן בלימוד הלכות תקיעת שופר והן בלימוד המאמר "להבין ענין תקיעת שופר"³¹³.

314. שכן לשיטת אדה"ז בסידורו ד"ה זמן קריאת שמע, זמן תחילת היום הוא בהנץ החמה. ובדומה לסוף זמן קריאת שמע - ראה בהרחבה בירווי מנהגים - מועדים ע"פ 17 ואילך. נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט הע' 14. וש"נ.

315. ע"פ המבואר בשו"ע אדה"ז סי' תקפח ס"א. וראה נתיבים בשדה השליחות שם הע' 15.

316. שכן מצות שופר היא מדאורייתא ועולה בחשיבותה על מעלת התפילה בציבור.

317. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפח ס"א.

318. ראה משנה ברורה סי' תקפח סק"א וב'שער הציון' שם.

319. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקפח ס"ב (גבי תקע קודם עמוד השחר והמשיך לאחר עמוד השחר).

320. ראה מטה אפרים ס"ו טרא. משנה ברורה סי' תר סק"ז.

321. שדינו דומה לתוקע בבית-הכנסת, שכיון שתוקע עבור הציבור, נכללים בכונתו גם אלו השומעים אותו מחוץ לבית-הכנסת ומהבתים הסמוכים לו - עיין היטב שו"ע אדה"ז סי' תקפח ס"ז.

322. וכדין "מי שהיה מהלך ועמד כדי לשמוע התקיעות משליח-ציבור ואח"כ נסתפק לו אם נכתוב לצאת בשמיעתו - אין צריך לתקוע לו שנית, וכיון שעמד מהליכתו, חזקה שנתכוון לצאת ידי חובתו" (שו"ע אדה"ז שם ס"ח).

323. ראה מטה אפרים סי' תקפה סק"ט. וראה שיעורי הלכה למעשה (להרב שלום דובער לויין ש"י, קה"ת תשע"ד) ח"א סי' עא. ועיג"כ פסקי תשובות סי' תקפה הע' 14 ובאות ז' הע' 51.

יש שכתבו שלכתחילה, יתכוון התוקע לצאת ידי חובתו בפעם הראשונה שתוקע, ש"מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה" (מטה אפרים סי' תקפה סק"ט). ויש שכתבו, שנכון לחוש להשיטות שבמצוה דאורייתא אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתו לאחר שיצא ידי חובה בעצמו (הגהות לחם הפנים לקיצושו"ע סי' קטט סי"ט לפי שו"ת שאגת אריה סי' יג בשם גדולי הראשונים. וראה גם שדי חמד, מערכת ראש-השנה, סי' ב אות מ), ולכן יעשה תנאי, שאם הלכה כמותם אינו יוצא ידי חובתו אלא בתקיעות האחרונות (שו"ת הר צבי ח"ב סי' פו בשם האדר"ת).

302. שם סט"ו-ז.

303. שם סוסט"ז.

304. שם סט"ו.

305. ואפילו אם היה זה לאחר שתקע רק ג' טרומיטין של תרועה הראשונה, כיון שיוצא בזה ידי חובה לפי דעה אחת.

306. שם ס"ו.

307. ראה המצוין לעיל בסעיפים הקודמים אודות טעויות בסדר תשר"ת.

308. ע"פ שו"ע אדה"ז שם ס"ז.

ובשם הרב יוסף יצחק אופן ש"י, שפעם אחת אירע כן אצל כ"ק אדמו"ר, ובכל פעם חזר לתקיעה הראשונה של תר"ת ועד שהצליח להריע תרועה שלימה נמשך הדבר כ-25 דקות(!).

309. לפי המובא בהערה הקודמת.

310. שו"ע אדה"ז שם ס"ח.

311. שם.

312. שם ס"ט.

313. ראה לעיל פ"ט ס"ג-ד. וש"נ.

אורך התקיעות

כ. מאחר שהשומעים צריכים להקשיב לתקיעות מתחילתן ועד סופן, וכן כדי שלא ייחלש התוקע ויוכל לזכות כמה שיותר יהודים, אין טעם להאריך בתקיעות יותר מהמחוייב ע"פ דין (להאריך בטרומיטין וכיו"ב) אך מאידך יש להיזהר לתקוע כפי המחוייב בהלכה³³⁶, וכפי שנתבאר בהרחבה לעיל פט"ו.

מספר התקיעות

כא. מן הדין יש לתקוע לכל הפחות שלושים תקיעות, וגם במסגרת 'מבצע שופר' אין להקל בזה לכתחילה ויש לתקוע כסדר: תשר"ת ג' פעמים, תש"ת ג' פעמים ותרת"ג ג' פעמים, ורק באופן זה יכול הוא לברך על התקיעה³³⁷.

ואין צורך שבעל תוקע אחד יתקע את כל הל' קולות, אלא אפשר לחלק את התקיעות בין כמה בעלי תקיעה, וכשאחד מהם מתעייף, ימשיך חברו מהמקום בו הוא הפסיק³³⁸.

כב. בשעת הדחק, כאשר נחלש התוקע ואינו יכול לתקוע שלושים קולות (ואין מי שיעזור לו), נאמרו כמה דעות ואפשרויות במספר התקיעות המינימלי, אך מאחר שפירוטן אלו מבוססות רק על דעות מסוימות בפוסקים ויש חולקים בזה, לכן יובהר שבמקרה כזה יתקע ללא ברכה:

א) לתקוע עשרה קולות בלבד של תשר"ת תש"ת תרת"ג³³⁹.

ב) לתקוע תשר"ת ג' פעמים [ובמקרה זה] לעשות הפסק נשימה בין ה'שברים' ל'תרועה', ולעשות תנאי, שכל קולות ה'שברים' וה'תרועה' המיותרים יהיו כ'מתעסק בעלמא' ולא כדי לצאת ידי חובה וממילא לא יהיו הפסק, שאם ה'שברים' הוא עיקר - הרי ה'תרועה' היתה כ'מתעסק' בלבד, ואם ה'תרועה' עיקר - הרי ה'שברים' היו כ'מתעסק' בלבד³⁴⁰.

ג) יכול גם לתקוע רק תש"ת ג' פעמים או תרת"ג ג' פעמים³⁴¹.

כג. אם השומע ממחר וכדו' ואינו מוכן בשום אופן לשמוע מספר התקיעות המחוייבות (שלושים קולות) אלא לשמוע רק מספר תקיעות בלבד ובלאו-הכי לא ישמע כלל - גם זה ניתן להחשיב לאונס, ולתקוע בפניו בא' משלושת האופנים הנ"ל.

כד. יודגש כי יש לתקוע רק תקיעות כאלו שניתן לצאת בהם ידי חובת מצות שופר, אבל מספר תקיעות שאין השומע יוצא בהם ידי חובתו - אין לתקוע אפילו ללא ברכה, שכן אסור לתקוע לחינם ביום-טוב³⁴².

יא. אם אינם יודעים לברך - יכול גם ללמדם ולבטא עבורם כל מילה והם יאמרו אחריהם³²⁴, ואם אף זאת אינם יכולים - יברך התוקע עבורם³²⁵ והם יענו אמן אחריה, אך לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו". ויכול לברך הן ". וציוונו לשמוע קול שופר" והן את ברכת "שהחיינו"³²⁶.

יב. אם תוקע לרבים וביניהם יש מי שאינם יודעים לברך, אך יש גם כאלו שידועים לברך - יברך אחד מאלו שידועים ויוציא את כולם בברכתו³²⁷ (וראה להלן אודות נשים וילדים).

נשים וילדים

יג. אף שמעיקר הדין נשים פטורות ממצות שופר (ככל מצות עשה שהזמן גרמא), מ"מ התיירו לתקוע עבורן בשופר, ואף מברכות על כך, כדלהלן.

יד. כאמור, נשים יכולות לברך את שתי הברכות "לשמוע קול שופר" ו"שהחיינו", אבל אין לגבר שכבר יצא ידי חובתו ותוקע רק עבור הנשים, לברך עבורן את ברכות אלו, גם אם אינן יודעות לברך³²⁸.

טו. אם יש מספר נשים הרוצות לשמוע, יכולה אשה אחת לברך עבור כולן, ובפרט אם יש מהן שאינן יודעות לברך³²⁹.

טז. מספר התקיעות המחוייב, שצריך לתקוע עבורן שווה לזה של הגברים, דהיינו שלושים קולות לכל הפחות³³⁰.

יז. גם עבור קטנים שהגיעו לחינוך, מותר לתקוע. והתוקע עבור ילדים שלפחות אחד מהם זכר שהגיע לגיל חינוך במצות שופר - רשאי הגדול לברך עבורם, מדין חינוך³³¹.

מכשיר שמיעה

יח. אדם הנעזר במכשיר שמיעה, אינו יוצא ידי חובת מצות שופר אם שומע את קול השופר באמצעות המכשיר, אלא צריך להסיר מעליו את המכשיר, ולשמוע את קול השופר באופן ישיר, ואם ללא המכשיר אינו יכול לשמוע את התקיעות כלל - אין לברך על תקיעות אלו, ומוטב לצרפו יחד עם אנשים אחרים ולתקוע בברכה עבורם, ולכוון להוציא גם כן³³².

הפסק נשימה

יט. יש להיזהר לעשות הפסק נשימה בין כל תקיעה ותקיעה³³³, מלבד ב'שברים-תרועה' שבסדר תשר"ת שיש לתקוע אותן בנשימה אחת³³⁴. ומכל מקום אם תקע אותן בשתי נשימות - יצא ואינו חוזר³³⁵.

324. ראה שו"ע אדה"ז סי' תפד ס"ד: "ואם הם אין יודעים לברך ברכת המזון, יקרא הוא עמהם כל ברכת המזון מילה במילה, ואינו כמבדך לבטלה, כיון שהן עונין אחריה כל מילה ומילה, והרי הוא מקרא את הקטן ומלמדו ברכת המזון אחר אכילתו". וראה נתיבים בשדה השליחות שם הע' 3. שיעורי הלכה למעשה סי' עא אות ג.

325. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"ה. וראה נתיבים בשדה השליחות שם הע' 1.

326. שכן נחשב מחוייב בדבר מצד דין "ערבות" - לפי שו"ע אדה"ז סי' קסז סכ"ג.

327. ראה שיעורי הלכה למעשה' שם סוף אות א, לפי המבואר בשו"ע אדה"ז סי' קכד ס"א גבי חזרת הש"ץ, שמוציא את מי שאינו בקי. והוא דלא כמ"ש בנתיבים בשדה השליחות שם ס"ב ובהע' 2, לפי המנהג המובא במטה אפרים' סי' תקפה סק"ו ועוד, שמברך התוקע ומוציא את הבקי יחד עם מי שאינו בקי, דמנהג זה לא הובא בשו"ע אדה"ז (וראה בס' הנ"ל שם הע' 1).

328. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפט ס"ב. וכמוכן שיכול לאיית עבורן את המילים והן יחזרו אחריהן.

329. ראה פסקי תשובות סי' תקפה הע' 47. נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט ס"ו. וש"נ.

330. נתיבים בשדה השליחות שם הע' 9.

331. ראה שיעורי הלכה למעשה שם אות ב לפי שו"ע אדה"ז סי' קצ ס"ד (לענין ברכות הטענות כוס), סי' רסט ס"ג (לענין קידוש), סי' רצו ס"ו (לענין הבדלה) וסי' קסז סכ"ג (לענין ברכת הגהנין), ודלא כמ"ש בנתיבים בשדה השליחות שם ס"ה ובהע' 5, שיכול לברך עבורם רק אם אינם יודעים לברך.

332. ומה שהקשה שם ב'שיעורי הלכה למעשה' מכך שבברכת המזון מצינו (שו"ע אדה"ז סי' קפה ס"ד) שיכול לברך עבור בניו הקטנים רק כאשר אינם יודעים לברך - יש ליישב, דשאני חיובו של הקטן בברכת המזון אף שהוא מדין חינוך, כמבואר בארוכה בשו"ע אדה"ז סי' קפו ס"ג ע"ש, ולכן אי אפשר לברך עבורו אלא אינו יודע לברך.

333. ראה לקוטי שיחות חכ"א ע' 497 שמחלק בין מכשיר חשמלי למכשיר מכני, שהשומע דרך מכשיר מכני שיוצא "ח", דאכן שומע קול שופר. וראה בכ"ז פסקי תשובות סי' תקפט אות ג. נתיבים בשדה השליחות פ"ט ס"ח ובבירורי הלכה סי' יג. וש"נ.

334. שו"ע אדה"ז סי' תקצ ס"ט. וראה לעיל פרטי הדינים בזה.

335. ואף שבתקיעות שבביהכ"ס עושים פעמים כך ופעמים כך, כדי לצאת גם דעת החולקים בזה (כמבואר בשו"ע אדה"ז שם), ולכן בתקיעות דמעמד עושים הפסק גם בין 'שברים-תרועה' שבתשר"ת - במבצעים, שתוקעים רק סדר תשר"ת אחד יש לתקוע רק בנשימה אחת, וכפי הדעה העיקרית להלכה.

336. משמעות דברי אדה"ז שם.

336. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצ ס"ד-ז.

337. וביאור הדברים בקצרה: הסיבה שתוקעים ל' קולות של תשר"ת ג' פעמים, תש"ת ג' פעמים ותרת"ג ג' פעמים היא משום שהחייב מן התורה הוא לתקוע תרועה עם תקיעה לפניה ולאחריה, ולפי שאין אנו יודעים מה היא התרועה, תקנו חכמים לעשות התרועה בכמה אופנים שונים כדי לצאת ידי כל הספיקות (ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז סי' תקצ ס"א-ב). ונראה מדברי אדה"ז, שלאחר תקנת חכמים זו הרי כך הוא קיום מצות התורה, ואין לפחות מכך מדינא (כן משמעות לשון אדה"ז בסי' תקצב ס"ג ובעיקר ב) ס"ו, סי' תקצו ס"א, ועוד. וי"ל דכך היא שיטת הרמב"ם הל' שופר פ"ג ה"ב-ג בזה, דלא כרב האי גאון המובא ברא"ש ראש-השנה פ"ד ס"ו, ובשו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ד בשם "יש נוהגין". וכ"כ המשנ"ב (ועוד).

338. כמבואר בשו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"ה.

339. שכן כתב בשו"ע אדה"ז סי' תקצג ס"ג (מהר"ן ראש-השנה יא, ב בדפי הרי"ף ד"ה ודאמרינן. טוש"ע סי' תקצג ס"ב ומג"א שם סק"ג) דמי שאינו יודע כיצד לעשות התרועה, שיתקע מה שהוא יודע ויעשה ל' קולות, "ישמא מה שהוא יודע זו היא תרועה האמורה בתורה ונמצא מקיים המצוה כמאמרה", היינו שהגם שמתקנת חכמים מחוייב הוא מצד הספק לתקוע ל' קולות, אבל מ"מ כל שיכול לתקוע באחד מאופני התרועה האמורה בתורה, מחוייב לעשות כן שם אכן זו היא התרועה, ונמצא שקיים את מצות התורה. ומזה למד במטה אפרים על אתר סק"ג דמי שהוא חלוש וכו' "יתקע תשר"ת לבד בלא ברכה", והיינו ג' פעמים תשר"ת (ראה מועדי קודש הל' ראש-השנה פ"ח הע' 11. שו"ת השלוחים ע' רנב במסגרת). ואמ"ל בשיטת המטה אפרים בזה.

340. שכן בתשר"ת תוקע למעשה את כל סוגי התרועות. וכן דעת הגה"ח הרב חיים שלום דייטש שליט"א והגה"ח הרב יקותיאל פרקש שליט"א ועוד. וראה גם נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט ס"ד ובהע' 4. שו"ת השלוחים סי' מז.

341. ראה התקשרות ג' א' ע' 10 הע' 39.

342. לפי המבואר בסי' תקצג שם. וראה נתיבים בשדה השליחות ושו"ת השלוחים שם.

342. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"ב.

יש לכם שאלות
בהלכות חגי תשרי?

תשרי כהלכה!

www.gmpublishing.com

דואר אלקטרוני
בשליחת שאלה
למוקד:
halacha144@gmail.com

הודעות SMS
בשליחת הודעה
למספר המוקד:
055-7000144

מענה טלפוני
בחיוג
למספר המוקד:
055-7000144

אפליקציה
הורידו עכשיו בחנות
האפליקציות:
מוקד הלכה חב"ד

מוקד הלכה זמין לשאלותיכם
במגוון דרכי התקשרות:

**ענינה
לרב**

הלכתא רבתא לשבתא מעכשיו הלכות שבת החמורות יהיו לך נהירות

מכון 'הבינני' בבשורה לאנ"ש

קורס בשיטה מהפכנית לימוד חווייתי ומומחש בליווי מצגות וסיכומים מושקעים

קורס מקיף בהלכות שבת

הכנה למבחן הרבנות הראשית במסגרת המבחנים ל'רב שכונה'
מפי מגיד השיעור: הרב שלמה סוויסה בוחן ברבנות הראשית

www.havineini.co.il

1-700-55-770-1

- מאות בוגרים צלחו את המבחנים בשיטת 'הבינני'
- קבוצה מנובשת עם מעקב צמוד מול התלמיד
- שיעורים מתומצתים והכנה מלאה למבחני הרבנות
- חברות סיכום ומצגות מיוחדות

תעודת סמיכה של הרבנות מקנה זכויות בתוספת שכר משמעותית ומקדמת לתקצוב רב קהילה הקורס מוכר לגמול השתלמות